

НОВІ ДНІ

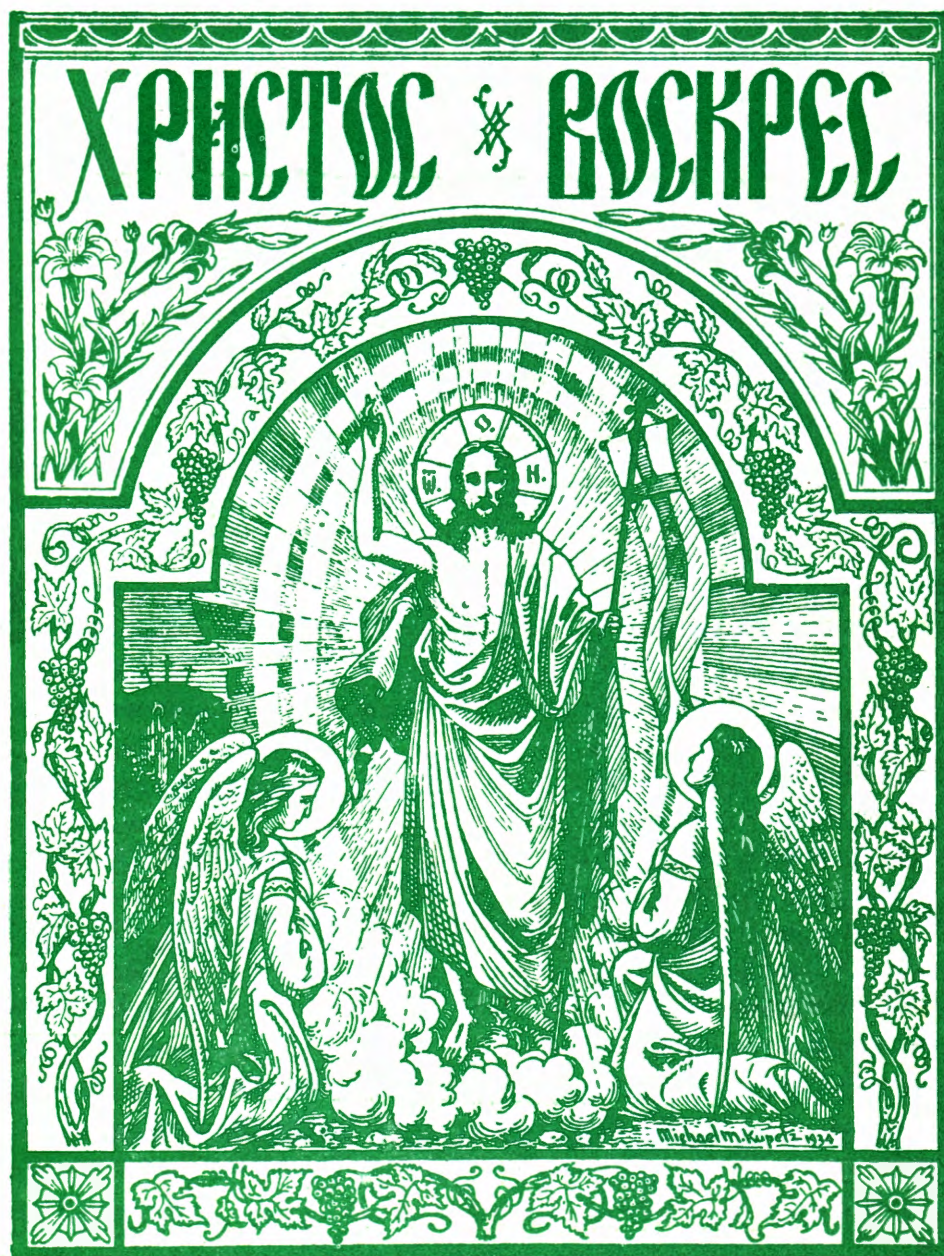
• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

Рік XXII

Березень — 1971 — March

Ч. 254

НОВІ ДНІ

· NOWI DNI ·
УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

Видає видавництво "НОВІ ДНІ".

Редактор 1950-1969: П. К. Волиняк

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Д. В. Кислиця — головний редактор

М. Г. Дальний — відповід. секретар

Відповідає за адміністрацію і друкування

П. В. Майсюра.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

У США—

NOVI DNI
2209 Caniff Ave.
Detroit, Mich. 48212, U.S.A.
Tel.: 365-9130

У Канаді —

NOVI DNI
219 Howard Park Ave.
Toronto 154, Ont. Canada

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ (на рік):

Канада і США — 5.50 доларів

Австралія — 3.50 австралійських доларів

Франція — 20 франків

Англія — 30 шилінгів

Всі інші країни Європи, Венесуела — 4.50
американських доларів.

Решта країн Південної Америки — 3.00

американські долари.

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Вадим Сварог — На висхідній дорозі	3
Словник Вагилевича	6
П. Ковалів — Про книжку „Шевченко в ме- муарах“	7
Федір Бульбенко — Володимир Чехів- ський	9
Роман Рахманний — Зустріч із людьми з того світу	13
Дві Автобіографії	18
Це писав А. Кримський	20
Курйозні моменти із життя академіка А. Є. Кримського	22
З'їзд народів у Києві	23
Василь Дубина — У Свят-Вечір	25
Азіс Несін — Якби не моя шляхетність	26
З підрадянського гумору	27
Хроніка з України і українки	28
Редактор „Нотатника“ пише	30
М. Ковшун — Поправки на поправки	31
Теодор Курпіта — Вільно	32

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:

H. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England.

В Австралії:

S. Krywolap, Box 1586 M, G.P.O. Adelaide,
South Australia

НАГАДУВАННЯ ВЛАСНИКАМ КРАМНИЦЬ

1. Відтепер ціна окремого числа „Нових
днів буде 75 центів

2. Просимо якнайскорше розрахуватись із
нами за весь 1970 рік, а непродані журнали по-
вернути нам.

Вид-во „Нові дні“

З НАГОДИ ВЕЛИКОДНІХ СВЯТ, ЩО НАДХОДЯТЬ, УСІХ СВОЇХ ЧИТАЧІВ І СПІВРОБІТ-
НИКІВ, ЩИРОСЕРДЕЧНО ВІТАЄМО Й ПОЗДОРОВЛЯЄМО

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Редакція і адміністрація „Нових Днів“.

ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО

* 9.III.1814 — † 10.III.1861

Не дай спати ходячому,
Серцем замирати
І гнилою колодою
По світу валятись..
.....
Страшно впасти у кайдани,
Умирати в неволі,
А ще гірше — спати, спати,
І спати на волі —
І заснути навік-віки
І сліду не кануть
Ніякого, однаково,
Чи жив, чи загинув!
Во дні фельдфебеля-царя
Капрал Гаврилович Безрукий
Та унтер п'яний Долгорукий
Україну правили.

А ми дивились і мовчали
Та мовчки чухали чуби.
Німії, подлії раби,
Підніжки царській, лакеї
Капрала п'яного! Не вам,
Не вам, в мережаній лівреї
Донощики і фарисеї,
За правду пресвятую статъ
І за свободу. Розпинать,
А не любить ви вчилися брата!
О роде суетний, проклятий,
Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждемося Вашінгтона
З новим і праведним законом?
А діждемось — таки колись!

(З „Юридивого“)

Перший ряд (зліва направо) — Макс. Ів. Мережинський, Мих. Вас. Кривинюк, Петро Мих. Картошевський, Єлисей Купр. Трегубов, Климент Вас. Квітка.

Другий ряд — Леонід Леон. Жебуньов, Антоніна Фед. Трегубова, Ольга Петрівна Косач-Кривенюк, Олена Пчілка, Катерина Єлис. Трегубова, **Леся Українка**.

Леся Українка з братом Михайлом — 1897 рік.

Убрані в парадний одяг, на Волині, тоді ще носили дівчата такі каптаники з рукавами, а хлопці — свитини, вишиті волічкою.

(з родинного архіву)

Сумувала річечка
Під шатром байраку;
Дні рожеві танули
В капелюхах маку;
Я у хвилі сонячні
Виганяв корову
І співав про дівчину
Красну, чорноброву.

Але вже в тому ж самому році з-під поетового пера виливаються вже й більш „софістиковані“ вірші — такі, як напр., „Нехай ти вийдеш за другого, І вип'є він тебе до дна...“. Проте поетичні стереотипи ще переважають.

Самостійне поетичне мислення — уже не просто стихійна, „синтетична“ емоційність — починається в нашого поета, мабуть, віршем „Вулиця Франка“, в якому поетичний вислів набуває вже зрілішої форми та глибшої вдумливості:

Люблю я вулиці замріяного Львова,
Де кожен камінець — невимовлене слово
Страждань, наруги і тяжких подій...
Але найбільш буваю на одній —
На вулиці над Стрийським парком.

Уважному читачеві цікаво спостерігати, як нерідко від одного до другого вірша краще поетове володіння мовою, меншає число непродуманих слосполучень, зникають неправильні чи довільні наголоси, стає багатшою лексика, урізноманітнюються форми віршування.

Невдовзі у збірці починає панувати любовна тема, виражена в співучих ритмах та в емоційно напруженій поетичній дикції. Але кохана дівчина ще є абстрактним, романтичним ієрогліфом. Для більшості цих віршів можна взяти за епіграф рядки із славетного гайнівського вірша: Це стара історія, але залишається вона вічно новою, і в того, з ким вона станеться, геть розбивається серце.

В інтимні вірші нашого поета щораз настійніше вкрадаються гайнівські нотки розчарування в коханій, гіркої глузування з неї та з своєї обманутої любови. Деякі кінцівки віршів уже звучать зовсім по-гайнівському. Характерне таке, наприклад, алегоричне закінчення одного з ранніх віршів:

На доріжці днів коротких,
Там, де люба спочивала,
Вже на ягодах солодких
Остюки повиростали...

Громадянська тема, звичайно, теж не зникає — та й як би вона могла зникнути в ті зловісні роки. Вона й досі позначена декларативністю, проте в цих віршах раз-у-раз виринають і свіжі, прочуті образи. Думки, що хвилюють поета, дуже актуальні. У вірші „Чому?“ вони виражені з особливою пристрасністю:

Скажіть мені, скажіть, о браття,
У дні, що б'ють на сполох нині:
Чому віки жило прокляття
На нашій славній Україні?

Молодого поета часто журить брак єднання між своїми, внутрішніми овари в нашому середовищі:

Демон роздору між нами живе,
Вітчизну у серце пече...

або в іншому вірші:

Ми відважні, мужні вої:
Як ухопим меч у руки,
Б'ємось грізно, без розпуки
За свій дім поміж собою...

Воля в нас усіх залізна,
Ціль ясна, душа завзята,
І заносить... брат на брата
Меч в дорозі до вітчизни...

(Мюнхен, 1947)

Звертаючись до пам'яті Тараса Шевченка, молодий поет благоговійно каже:

Тобі для пам'ятника заниженьке небо,
Тобі для пам'ятника замала земля!..

Він вірить, що скоро настане час —

...І гнів наш вихром загуде,
Що в горні серця розгорявся помалу;
В шматки розірване, на землю упаде
З країни скорбної жалоби покривало,
І бризне сонцем сміх з її лица,
Коли розпустить русі коси,
І вранішні ще не задзвонять роси,
Як привітає волею співця.

Як відзначено раніше, в збірці владно панує інтимна тема. Гайнівська тема (що її марно і, власне, без потреби намагається заперечити автор передмови до збірки Ю. Мулик-Луцик) знаходить своє симфонічне, оркестральне завершення в „Коханіяді“, яка замикає собою перший том збірки. Уже не раз указувалось, що „Коханіяда“ позначена незаперечною схожістю з „Книгою пісень“ Гайнріха Гайне. Байдуже, чи наш поет свідомо був під впливом „останнього поета романтизму“, чи маємо тут подібність або тотожність ліричних темпераментів. Байдуже, чи ця повість має автобіографічний характер, чи ні.

Пригадаймо характерні прикмети гайнівського трактування теми сердечних страждань, емоцій туги й самотності, славнозвісну гайнівську іронію, якою він користувався як способом розвінчати наївні романтичні ілюзії.

„Книга пісень“, ця циклізована панорама-повість про нещасливе кохання, стала безсмерт-

ним шедевром світової ліричної поезії, заслуживши цю славу своєю мелодичністю, ліризмом, безпосередністю почуття, задушевною щирістю. Її цикл „Ліричне інтермеццо“ розробляє лише одну тему — тему страждань, спричинених чутливому серцю юнака гарною, але фальшивою дівчиною. Весь цикл кінчається на ноті тривалого відчаю — великою труною для великої агонії.

Таку ж композицію ми знаходимо і в „Коханіяди“: моментальні малюнки душевних переживань, мимолітні пейзажі, що служать для цих переживань тлом, переходя від серйозного почуття до жарту і навіть сарказму, іронічні кінцівки, що наче холодним душем остуджують гаряче романтичне почуття. Є проте й певні не-схожості: у нашого поета немає екскурсій в ерудитний світ німецької романтичної фантазії, у сильні фолкльорні мотиви й разом з тим менше простодушної сентиментальності, нерідко характерної для Гайне.

„Коханіяда“ ділиться на три „келихи“ — три алегоричні келихи, що їх випиває герой цієї ліричної драми неподіленого кохання.

У віршах різноманітної форми, що входять у перший розділ-келих (мабуть найкращий з усіх трьох) ліричний герой пристрасно висловлює всю глибину і повноту своїх інтимних переживань. Він ніби випробовує всі можливі способи ліричного самовираження, вдається до всіх можливих символів і алегорій, використовує всі тональності і їх відтінки — від радісної, звучної деклямації („Чи з зірки ясного чола...“) до зворушеного шепоту („Заспокойся, кохана, засни“), від монологів („Кожний прагне щастя піяти“) до уявних розмов з коханою („Як немає тебе біля мене“), да розмов з природою („Не шуми так, вітре, не шуми“).

Зворушливо звучать у своїй глибокій ніжності такі рядки:

Починає вечір догоряти,
Відпливає небо голубе...
Не виходь, кохана, із кімнати,
Не губи у темряві себе!

Але вже в цьому розділі народжуються перші неясні підозри, наростає тривога в закоханому серці, щораз гучніше звучить його благання до коханої дівчини „не труїти нашого кохання джерело“. Нарешті, драма відбувається, і юнак залишається на самоті зі своїми спогадами.

„Келих другий“ здається мені менш виразним від першого. В його віршах не так яскраво виражені всі тонкощі й нюанси почуттів, в сло-

вах туги й самотності менше поетичного темпераменту, гами емоцій монотонніші. А втім межа воно й природньо: в безодні розпачу людини не до гучної деклямації, а в самоті не багато нюансів, і всі вони тьмаві.

Крапці вірші цього розділу: „Приснились очі кохані“, „Відлетіли за обрій пісні“.

У третьому „келиху“ панують уже спокійніша рефлексія, сарказм, сатира. Добірні образи і слова, напоєні сердечною ніжністю, зникають, і їх замінюють слова, що більш припадають для сарказму — прозаїчніші вислови, лексика жаргонного обиходу („...чи гне низесенько поклін,/ чи лиже любій ноги,/ подякою від неї він/ волячі носить роги“).

Загальний тон цього розділу — втома почуттів, спад любовної туги, холодні розумування, глузування із „зрадливої жіночої природи“. Закінчується цей розділ віршем „У яблуневому коханні“, який остаточно встановлює емоційну спорідненість „Коханіяди“ з Гайнівським „Ліричним інтермеццо“.

Як твір особливого жанру й певної композиції „Коханіяда“ — явище, звичайно, вторинне. Але написана вона талановито і, попри деякі стилістично сумнівні місця, володіє безперечною „інфективністю“, здібністю заражати читача тими емоціями, що радують чи мучать ліричного героя повісти. У майбутньому, коли творчість поетів-емігрантів вернеться на Україну, „Коханіяда“ посяде видне місце в українській любовній ліриці.

Ю. Луцик-Мулик тратить чимало слів на те, щоб переконати читача, що інтимна драма, описана в „Коханіяді“, не має жодних фактичних підстав у житті самого поета, і що „Коханіяда“ є лише „пародією“, сатирою на тих людей, які вважають, що їхня „псевдо-закоханість“ дає їм право володіти дівчиною. Мовляв, „Коханіяда“ викриває якийсь львівський „демімонд“ з його гедоністичною філософією та „анархією почуттів“.

Ці твердження непереконаливі і наївні. Звичайно, поет сам міг і не переживати цієї драми в такій її інтенсивності, але щось подібне, напевно, було в його житті — бо щось подібне буває в житті кожної — підкреслюю — кожної людини. Поет не може описувати в своїх ліричних віршах емоції, абсолютно йому чужі і незвідані.

Подруге, сатиричні елементи „Коханіяди“ не характеризують усю повість у цілому, всього діяпазону оспіваних у ній інтимних пережи-

вань. „Пісні тріумфуючого кохання“ посідають у ній значно більше й важливіше місце, ніж сатиричні напади на дівчат. І навіть у цих нападах повість стверджує високу етичну вартість кохання, бо осуджує „зрадливу“ дівчину не від імени Мефістофеля, а від імени Ероса, бога кохання.

Отже „Коханіяда“ не є просто собі сатирою, і менш за все в ній елементів якогось етичного розумування, моралізаторства. Якби поети вважали за потрібне обговорювати в своїх ліричних віршах якісь абстрактні, логічні й філософські, проблеми, то не було б на світі ліричної поезії. Там, де говорять пристрасті, немає місця холодній логіці та абстрактній філософії.

СЛОВНИК ВАГИЛЕВИЧА

Я хочу розповісти про цікаву архівну знахідку, яка відкриває нову, досі невідому сторінку в історії дружніх зв'язків між українським та молдавським народами. Щасливий випадок допоміг мені розшукати чи не найпершу на Україні чужою працю, присвячену вивченню молдавської мови. Старовинне українське місто Львів зберігає багато пам'яток, які висвітлюють культурні зв'язки між Україною та Молдавією. Серед них — найдавніший пам'ятник епохи Відродження — Волоська церква, названа так тому, що волохи, як називали раніше українці молдаван, подали велику допомогу при її будівництві.

Львівські архіви зберігають також чимало письмових свідчень про молдавсько-українські зв'язки, і цілком зрозуміло, що вони вже привертали увагу видатних молдавських учених, серед яких можна назвати Георгія Асакі та Богдана Петричейку Хаджеу. У 1967 році мені доручено керувати архівною практикою студентів-філологів Київського університету. Під час роботи у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки мою увагу привернула праця під назвою „Дакійський словник“. Тому що нам дуже мало відомо про мову даків, які були предками молдавського народу, я вирішив познайомитися з цим словником. Моє здивування було дуже великим, коли, розгорнувши рукопис, уже на першій сторінці я прочитав слова сучасної молдавської мови.

Виявилося, що під назвою „Дакійський словник“ приховується словник молдавської мови. Тому що рукопис не був підписаний, зразу ж постало питання, хто його автор?

Ретельне вивчення рукопису привело до висновку: автором „Дакійського словника“ є відомий український письменник і вчений Іван Миколайович Вагилевич. Він належав до перших діячів національного відродження українського народу в окупованій Австро-Угорщиною Галичині і разом з Маркіаном Шашкевичем та Яковом Головацьким утворив відомий гурток „Руська трійця“, що видав альманах „Русалка Дністровая“. Іван Вагилевич дуже цікавився мовою, історією, звичаями та фольклором рідного народу, але водночас розумів, що збагнути рідну історію та мову можна лише тоді, коли вивчати їх, зіставивши з історією та мовами сусідніх народів. Саме тому він підтримував тісні зв'язки з видатними ученими того часу — росіянами М. Погодіним, І. Срезневським, че-

Наприкінці цієї невеликої рецензії мені хотілося б відзначити, що в царині нашої поезії заіснувало становище, яке не можна вважати втішним. З однієї сторони, маємо багато віршописного дилетантизму, який ігнорує досяги світової поезії та живиться вицвілими від великої давності стереотипами, а з другої сторони — модерністичне кривляння, до якого взагалі не можуть бути застосовані ніякі критерії змісту, форми й смаку.

Тому так приємно провести часину в товаристві поета — одного з небагатьох у нас, які вміють творити вірші. Перший том творів О. Гай-Головка обіцяє нам ще приємніші зустрічі з ним у наступних томах його тритомника.

хом П. Шафариком, поляком В. Галкою та іншими.

Інтерес Вагилевича до молдавської мови виник ще на початку 30-х років XIX століття. Саме тоді (в усякому разі, не пізніше 1840 р.) і укладено словник. Отже, „Дакійський словник“ Вагилевича є першою науковою працею у нашому мовознавстві, присвяченою молдавській мові. Як відомо, дослідження Гіпкулова були надруковані в Петербурзі лише 1842 року.

Але значення словника Вагилевича цим не обмежується. Як показало дослідження лексичного матеріалу словника, Вагилевич при укладанні його користувався живою народною мовою молдаван. Так він записав деякі молдавські слова не в тому вигляді, в якому вони вживаються в сучасній літературній мові, а так, як то властиво для певних говірок і діалектів. Наприклад, слово *бзят він* записує у формі *бзет*, слово *бзан* — у формі *балан*, тобто, так, як вимовляли, а подекуди й досі вимовляють ці слова молдавські селяни. Ця обставина надає словникові особливого значення: він може вважатися автентичним документом живої вимови молдаван першої половини XIX сторіччя, тобто того часу, коли вчені ще не робили діалектологічних записів. У зв'язку з цим знайдені архівні матеріали є цінним надбанням для дослідників історії молдавської мови.

Нарешті, словник Вагилевича зберігає для історії деякі рідкісні слова молдавської мови, які не вживаються нині. Наприклад, у дієслова *а абате* Вагилевич фіксує значення „прагнути чогось“, яке тільки раз зустрічається пізніше у Емінеску. Отже, праця Вагилевича допомагає пояснити й деякі факти слововживання літературної мови. Інший приклад: слово *кятрэ*, тобто *пятря*, пояснює Вагилевич як „висока гора“. Тим самим воно набуває ще одного значення, яке досі не засвідчене ніякими лексикографічними працями.

Наведені вище приклади (а їх можна подати більше) говорять про величезну цінність праці Вагилевича для молдавського мовознавства. Не менше значення має й інша праця Вагилевича — рукописна граматика молдавської мови під назвою „Наука дакороманської мови“. Ясна річ, публікація матеріалів Івана Вагилевича дасть велику користь усім, хто вивчає молдавську мову та її історію.

С. СЕМЧИНСЬКИЙ

(„Знання та праця“, ч. 10, 1970)

ПРО КНИЖКУ „ШЕВЧЕНКО В МЕМУАРАХ”

Видавництво „Радянський письменник” у Києві недавно видало книгу Анатолія Костенка під назвою „Шевченко в мемуарах”, де вперше подається огляд мемуарних джерел, переважно спогадів про життя і діяльність Тараса Шевченка. Мемуарну літературу про Шевченка творили різні люди, люди різних поглядів. Часом люди тих самих поглядів по-різному оцінювали Шевченка. Автор книги узявся проаналізувати зміст мемуарних джерел і визначити їх роль у вивченні життя і творчості поета. Він подає огляд мемуарної літератури з таких періодів життя Шевченка: дитячі і юнацькі роки, Академія і Україна, заслання і останні роки в Петербурзі.

Автор пише, що дитячі і юнацькі роки Шевченка дають нам скупі відомості про життя поета. Коли більшість письменників, — пише він, — прожила свої дитячі і юнацькі роки в оточенні письменних, а іноді й високоосвічених людей, то Шевченко виростав в умовах безпросвітної темряви, що глухою стіною відгороджувала його від усього світу. Про людей такого походження могли бути записи тільки в церковних книгах, де реєстрували початок і кінець шляху людини, тобто народження і смерть.

Із спогадів Теофана Лободи, першого редактора і видавця журналу „Киевская Старина”, ми вперше довідуємось про найраніші захоплення малого Тараса малюванням. Лобода згадує, що Тарас у вільний час малював вугіллям на панській коморі і стайні — людей, церкву і навіть київську дзвіницю. А зі спогадів київського протоєрея Петра Лебединцева довідуємось, що Шевченко ще підлітком був здібний і талановитий, знав грамоту і читав книжки. В 1876 році в галицькому журналі „Правда” надрукував спогади брат поета Вартоломей Шевченко. Він перший розповів про те, як Тарас шукав „кінця світу” і стовпів, що підпирають небо. В повісті „Княжна” Тарас Шевченко сам згадує про люту мачуху: „Хто бачив хоч здалеку мачуху і так званих зведених дітей, той, звичайно, бачив пекло в самім потворнім його тріумфу. Не минуло години без сліз і бійки між нами, дітьми, і не минуло години, щоб не посварився і не полаявся батько з мачухою”.

Про перебування Шевченка в Петербурзі цікаві спогади подає Іван Сошенко, земляк поета, що також вчився в Академії. Ніхто, крім Сошенка, не мав можливості спостерігати становлен-

ня Шевченка як художника і поета. Цікаво, що Сошенко засуджує поетичну діяльність Шевченка, як перешкоду в здобутті лаврів великого живописця: „А все таки, — пише Сошенко, — я стою на своєму: що якби він покинув свої вірші, то був би ще більшим живописцем”. Спогади Сошенка — це майже єдине джерело, звідки ми довідуємось про погані настрої й важкі переживання Шевченка напередодні викупу його з неволі.

Цікаві спогади подає Аполон Мокрицький, колега Шевченка по Академії. Він згадує зокрема, як вони (Мокрицький і Шевченко) приймали в Академії царського наслідника, коли не було Брюлова. Шевченко жодним словом ніде не згадує про це. Він, як кріпак, поставився байдуже, хібащо тоді, як пише Анатоль Костенко, зайвий раз боляче стиснулось серце. А в Шевченкового старшого товариша „запаморочилась голова від такої чести”.

Автор стверджує далі, що семирічне перебування Шевченка в Академії майже випало з мемуарів. Серед невеличкої мемуарної літератури лише спогади Олександра Чужбинського найбільші й найбагатші. Він був великим прихильником творчості Шевченка і добре розумів його талант, силу і велич. Особливу увагу Чужбинський звернув на те, як реагувало громадянство на творчість Шевченка. Він показав на прикладах, що вихід у світ у 1840 році „Кобзаря” справив глибоке враження на народ: збудив його від апатії, викликав любов до рідного слова та інтерес до рідної літератури.

Своєрідний характер мають мемуари княгині Рєпніної у зв'язку з перебуванням Шевченка в Яготині. Вона подає цікаві й цінні спостереження щодо творчості, психіки та настроїв поета. Яготин, як пише Косенко, залишив глибокий слід у житті і творчості Шевченка. Це підтверджують факти, наведені в мемуарах Рєпніної. Вона змальовує враження членів яготинського гуртка від Шевченкових поем „Слепая” і „Тризна”. Цими творами та майстерністю їх читання поет викликав у слухачів захоплення.

Особливо багата мемуарна література за час другого приїзду Шевченка на Україну (1845—1847). Автор відзначає зокрема спогади Михайла Костомарова і Пантелеймона Куліша. Причому, на перше місце він ставить спогади Костомарова. „З усіх сучасників поета в 40-х роках

Костомаров був одним із тих, хто найбільше розумів його музику". Вже при першій зустрічі з Шевченком Костомаров побачив у його особі поета і громадянина. Тільки один Костомаров згадує про те, що найбільше цікавить біографів і найменше відоме: про перебування Шевченка в Польщі, зокрема в Варшаві.

До сучасників Шевченка належить і Куліш. Найважливішим місцем у спогадах Куліша автор вважає його оцінку Шевченка як великого поета, що вже в 40-х роках піднявся до рівня письменника світового значення, як: Гете, Байрон, Пушкін, Міцкевич та ін. Куліш каже, що він попав у полон до Шевченкової музи. „Ми були зачаровані Шевченком майже в буквальному розумінні цього слова. Ніхто вище мене не цинив його дивовижної поезії“.

Куліш з почуттям згадує незабутній вечір, коли в оточенні гостей у домі Білозерських Шевченко заспівав свою улюблену пісню:

Ой зійди, зійди,
Ти зіронька та вечірняя:
Ой виydi, виydi,
Дівчинонько моя вірная.

Гості, як почули цю пісню, то всі завмерли, наче він сам-один лишився під вечірнім небом. „Як у ту пору своєї життя співав Шевченко, — пише Куліш, — а надто як він співав у той вечір, такого або рівного йому співу не чув я ні на Україні, ні по столицях. Порвалися разом усі розмови між старими і між молодими. Посходилися із усіх світлих гості до залі. Пісню за піснею співав наш соловей, справді, мов у темному лузі, серед червоної калини“.

Найважчим періодом життя Шевченка було заслання. Це був страшний відрізок часу. Лісування і щоденник Шевченка — це найголовніші джерела для дослідження його життя на засланні. Але цього не досить, лишаються хронологічні прогалини часу. Спогади цього періоду складаються з кількох розповідей на кілька сторінок. Серед найкращих друзів, які щирим співчуттям допомагали поетові переборювати важкі часи, були брати Лазаревські. Вони ж були свідками того, як Шевченко, втікаючи від п'яного гамору і крику на берег річки Орі, писав свої захалявні книжечки.

Мемуарна література про перебування Шев-

ченка в Петербурзі після заслання своїм обсягом займає перше місце. Тут у житті поета велику роль відіграла родина графа Толстого, віце-президента Академії. Тут збирались діячі різних галузей культури. З ними зустрічався й Шевченко, як це видно із спогадів дочки Толстого Катерини Юнге. Із спогадів Юнге ми довідуємось зокрема про знайомство і зустрічі Шевченка з негром Олдрічем, який був у Петербурзі на гастролях у Шекспірівських драмах. „Вони не могли об'яснитися інакше, як з перекладачем, — пише Юнге, — але вони співали один одному пісні своєї батьківщини і розуміли один одного“.

З Петербургу Шевченко ще раз їздив на Україну, де він пробув 2 місяці і 3 тижні і мав багато зустрічей. Про цей короткий період заслуговують уваги особливо спогади Андрія Козачківського, де подано багато живих цінних спостережень над творчим життям поета. Так само заслуговують на увагу спогади Лікери, нареченої поета, які були записані, коли їй було вже 70 років. Однак, вона зберегла дещо в пам'яті про її відносини з Шевченком за молодих літ.

З мемуарів про Шевченка в останні дні його життя та похорони найбільшої уваги заслуговують спогади Миколи Лескова, Лева Жемчужникова та Олександра Лазаревського. Лесков з фотографічною точністю описав помешкання, де жив Шевченко після заслання, і підкреслив непридатність його для житла. Лев Жемчужников у своїй статті з нагоди похорону Шевченка вмістив майже всі промови, виголошені над могилою поета. Олександр Лазаревський у своїй статті подав звіт про останній день життя поета.

Багато людей XIX ст., — пише на закінчення Анатоль Костенко, — висловили думку або сказали слово із своїх побіжних вражень про Шевченка. Майже всі сучасники були захоплені від нього як поета і не менш як людини-громадянина чи просто людини. Велику роль відіграла мемуарна література в шевченкознавстві. Як неможливо подати творчий образ Шевченка без вивчення „Кобзаря“ та малярських надбань, так і без мемуарних джерел неможливо відтворити його постать, що вабить і чарує не менше, ніж сама поезія.

ВОЛОДИМИР ЧЕХІВСЬКИЙ

ВІД РЕДАКЦІЇ. Цього року (у жовтні) минає 50 років після оснування Всеукраїнського Собору Української Автокефальної Православної Церкви. Протягом цього ювілейного року подамо в „Н.Д.“ кілька статей і нарисів — з історії УАПЦ і про її провідних діячів. У цьому числі друкуємо нарис про В. М. Чехівського — найбільшого — поряд із Великим Митрополитом Василем Липківським — організатора, ідеолога і надхненника відродженої УАПЦ.

* * *

Володимир Мусійович Чехівський народився 19 липня (ст. ст.) 1876 р. в родині священика в с. Гороховатка на Київщині. В 1895 р. закінчив Київську Духовну Семінарію, а 1900 р. — Київську Духовну Академію. Учений ступінь кандидата церковної історії одержав за наукову працю "Київський митрополит Гавриїл Банулеско-Бодоні (1799 — 1803 рр.)". Її премійовано було радою професорів Академії і надруковано в її аналах за 1905 р. Крім того, його пера були такі праці: "Боротьба чехів за волю і правду в часи Гуса"; "Кому служить церковне панство на Україні"; "Основи визволення Церкви з-під влади князів тьми" і "За Церкву — Христову громаду проти царства тьми". Свого часу вони друкувалися. Також писав і статті з історії Української Церкви й культури, які мі-

стив у часописах, а в 1920-их рр. у місячнику "Україна" проф. М. Грушевського при Українській Академії Наук.

Обдарованого розумом і допитливого Володимира Чехівського українська ідея захопила ще в ранні юнацькі роки. Вже в роки навчання в Київській Духовній Академії він був пов'язаний з групою свідомих українців-студентів та декого з професорів. Роки перебування в Київській Академії були, так би мовити, молодим початком його громадсько-політичної діяльності. Під добрим впливом старших діячів українства глибоко вивчав рідну історію, літературу й культуру. Тоді вже сформувався як непохитний борець за кращу долю свого народу, за його визволення культурно-національне, політичне й церковне. Вийшов з Академії добре озброєний знаннями, сповнений ентузіазму і готовости до подвигу, якому самовіддано присвятив себе.

Володимир був старший син у великій родині (шість синів і чотири дочки). На його долю ще з шкільної лави не тільки Семінарії, а й старших клас духовного училища-бурси припало бути старшим дорадником, репетитором для всіх молодших братів і сестер. Йому доручали відвозити менших дітей до Києва (70 км), опікуватися ними, почавши з санної дороги взимку і кінчаючи помешканням у Києві, одежею, харчами, книжками, а головне слідкування за навчанням кожного брата-бурсака... Тому у Володимира виробився самостійний характер, уміння й любов опікуватися меншим братом, що потім перейшло в ширші масштаби — опікування й офірування себе для української громади. Твердий у своїх переконаннях і досяганнях мети, Чехівський мав характер спокійний, рівний, привітливий і м'який у стосунках з усіма людьми. Чутливий до всякого горя й нещастя, він ішов на допомогу всім, хто до нього звертався. Мав тонкий підхід до душі й серця кожного, а до молоді, разом з тим, підхід педагогічний.

В 1901-1903 рр. працював помічником інспектора Кам'янець-Подільської Духовної Семінарії. Там він провадив серед семінаристів велику національно-освітню працю. Український рух в Подільській Семінарії розпочався з "казонного корпусу", з того будинку, де мешкав Володимир Чехівський, і від тих учнів, за якими він, як помічник інспектора, мав обов'язок доглядати після обіду і вечорами під час готування семінаристами лекцій...

В Київській Духовній Семінарії він працював з 1903 по 1905 р. "Чехівський і тут розпочав ту саму працю, що і в Подільській Семінарії, з тою різницею, що ректор Семінарії свідомо недобачав того" (О. Лотоцький, „Сторінки минулого“, ч. 1, стор. 240).

З 1905 по 1906 р. він працював у Духовному училищі в Черкасах. В 1906 р. Володимира Мусійовича обрано до І-ої Державної Думи, але царський уряд звільнив його з праці "заднім числом", щоб у нього не було підстави стати депутатом, і відразу вислав його в Вологодську губернію. На клопотання його виборців уряд повернув В. Чехівського з Вологди.

З 1906 по 1907 р. він був під "гласним надзором" (наглядом) поліції, без праці. З 1907 р. працював директором Михайло-Семенівського сирітського дому в Одесі. Тут, витримавши іспит при університеті, кваліфікується

робила советська влада. Митрополит В. Липківський і проф. В. Чехівський то були два наріжних стовпи УАПЦ, що ніколи не вгиналися під тиском ворожої сили. Вони діяли певно і незламно аж до смерті. Вони горіли невгасимим вогнем ВІРІ і ним запалювали мільйони сердець, не зважаючи на нечуване цькування з боку большевицького уряду, советської преси і т. зв. громадської думки просоветських елементів.

З 1922 р. В. М. Чехівський постійно працював як головний теоретик ідеології УАПЦ. За зв'язок з УАПЦ й за активну діяльність у церковному житті советська влада позбавила його права викладати в школах.

В. М. Чехівський був типовий українець, козацького гарту людина, один з побожних людей, які ніколи не ввійдуть до хати не перехрестившись, не пройдуть повз Храм Божий і не сядуть за стіл, а також не заснуть у хаті без горящої лампади перед образами. Праця з рідним народом і для народу, жертвна відданість справі УАПЦ духово злутувала Чехівського з народом. Він, як той корінь, що виріс з ґрунту Рідної Землі, заглибився в той ґрунт і давав животворчі соки для гілок і паростків майбутнього, годував духовною їжею всю Україну.

Треба сказати, що з усіх представників українського Уряду, які підписували закон про Автокефалію Української Православної Церкви, тільки один В. М. Чехівський зазнав тих щасливих хвилин, коли на власні очі побачив практичне здійснення того закону, до якого й він приклав власної праці, знання і вміння. Він був один з головних церковних діячів, що виконали великий подвиг відродження УАПЦ, що поклали своє життя на вівтар її і цим дали дороговказ майбутнім поколінням на багато років вперед. Як людина правдиво ідейна й глибокорелігійна, Чехівський не залишав праці для Рідної УАПЦ до останніх днів свого життя на волі.

У своїй праці "Досягнення Української Автокефальної Православної Церкви" Володимир Мусійович писав:

"Визвольний церковний рух викликав в Церкві піднесення й життя духовного, морального. Християни, що раніше були напівбайдужі до справи Божої, у визвольному рухові перероджуються, виявляють глибоку й повну самовідданість. Українська Церква знає й страждивів за життя Церкви. Сили свої, здоров'я й саме життя не шкодували й священні служителі Церкви, і вірні. Ні перед залишенням рідних, близьких, дорогих, навіть всієї сім'ї, ні перед позбавленням людської слави й забезпечення існування, ні перед відібранням можновладного стану й шаноби не спляхалися діячі Церкви на шляху до творення волі Христової серед українського народу. Любов до Христової громади викликала й самовідданість, і твердість віри, і ясну надію християнську, і прекрасну стриманість щодо особистих переживань."

І там же далі:

"Особливо церковний визвольний рух позначився тим, що церковний лад набрав церковності. Церковність в устрої Церкви, що її встановив Христос і апостоли, виявляється тим, що все діється Церквою, цебто громадою вірних усіх, разом з священними служителями. Визволення Церкви в Україні в тому особливо й визначилось, що для Церкви стало стороннім церковне панство, московитська царсько-панська, нецерковна ієрархія, а сама Церква із себе вільно й священно-таємно організувала церковний лад з церковним священослужінням дияконства, священства й єпископства. Усуванням з Церкви гнобительства, панування групи духовництва, визволено братерство й поєднано по-братерському священних служителів та вірну громаду. Українська Церква пішла шляхом церковності, або шляхом братерства Христового й тепер іде гостра боротьба за цей Христовий шлях проти всіх намагань збити Українську Церкву на інші шляхи."

Після Собору, коли УАПЦ стала на твердих своїх основах і широко розвивалася, Чехівський прийняв на себе ще більший подвиг в її будівництві, ставши поруч з Митрополитом Василем. Удвох вони були головні проповідники й ідеологи українського церковно-національного відродження, удвох надихали трудівників того великого діла вірою в його правду і своїми подвигами давали їм приклад непохитного служіння йому. Володимир Мусійович, член Всеукраїнської Церковної Ради, керував в ній відділом благовістя, що було одно з головних її завдань, бо Церква не мала своєї преси. (Сов. влада не дозволяла.) Він готує священників-благовісників (проповідників), часто сам виступає з проповідями в Софійському Соборі та в інших церквах Києва й далеко поза ним. Його називали золотоустим, бо проповідник він був надзвичайний.

Коли відбувалися диспути в Києві й інших містах, то найбільше на них виступали Митрополит В. Липківський і проф. В. Чехівський. Коли влада посилює боротьбу проти УАПЦ, то найбільшими контрреволюціонерами вважала Митрополита Василя, Володимира Чехівського і арх. Олександра Ярещенка. Коли було усунено Митрополита Василя від обов'язків Митрополита Київського і всієї України, то Володимир Мусійович один з небагатьох відвідував його, тоді як інші уникали цього "страха ради іудейського"...

Советська влада, як уже було згадано, не могла стерпіти високого авторитету серед нашого народу Всеукраїнського Благовісника Володимира Чехівського. Органи ГПУ часто викликали його на переслухання, заарештовували, садовили до в'язниці, випускали на волю до чергового арешту. Останній раз заарештовано його 29 липня 1929 р., а в кінці листопада того ж року перевезено з Києва до Харкова на слідство й суд.

Проф. В. Чехівський був один з головних підсудних процесу Співки Визволення України (СВУ) в березні-квітні 1930 р. в Харкові. На суді він тримався спокійно, гідно й мужньо. І там він виявляв свою глибоку релігійність, твердість і справедливість. Навіть безбожним і беззаконним суддям він доводив неприпустимість переслідування й нищення релігії, яка є душею народною, яка спрямовує людність до кращого життя.

Присуд підсудним на процесі СВУ було проголошено в Великодню ніч 1930 р. о 12-й годині. В ту хвилину по всіх храмах України церковні хори співали радісно християнську пісню "Христос воскрес!" Ніби символічно сталося так, що цей несправедливий присуд було засуджено цим християнським співом як передбаченням майбутнього воскресіння тієї Правди, яку ніби засудили ці беззаконні советські судді. Як колись засудили Христа на страту, так і тепер окупанти України засудили борців за волю українського народу і за відродження Української Автокефальної Православної Церкви.

Серед 45-ти засуджених було приречено до розстрілу й В. М. Чехівського. Але цю "вищу кару" було замінено на 10 років ув'язнення з суворою ізоляцією, а фактично на повільну смерть у в'язниці чи в концтаборах далекої суворой Півночі.

До кінця 1930 р. В. Чехівський перебував у Харківському політизоляторі. Це був великий триповерховий будинок з міцними ґратами та недоступними для світла "козирами" на вікнах. Суворий був там режим. Рідко відбувалися побачення з родиною. На початку 1931 р. разом з усією групою підсудних його перевезли до політ-

ізолятора в м. Ярославлі на Волзі. В'язниця була занадто вогка, це нищило здоров'я в'язнів. Щоденні прогулянки тривали тільки 20 хвилин. Умови життя були жорстокі. Побачення з родиною дозволялися тільки раз на рік, і то з великими труднощами, за дозволом московського НКВД. При передачах в'язням ніщо не поверталось назад, навіть каструлі й ложки.

Небіжчиця-дружина св. п. Олена Володимирівна оповідала:

"В цих тяжких умовах в'язничних єдиною втіхою для Володимира Мусійовича було Святе Євангеліє. Він так уважно й захоплено читав цю Святу Книгу, що забував про оточення в камері."

В Ярославльському політйзоляторі засуджені за СВУ пробули два роки. Вже в 1933 р. В. М. Чехівського й групу перевезли на Соловки. Але дозвіл дружині на побачення московське НКВД видало тільки в 1936 р.

"Тоді я побачилася з Володимиром Мусійовичем. Він розповідав мені, що подорож з Ярославля до Соловок була довга й тяжка. За весь час тієї подорожі всіх в'язнів тримали на голодному пайку, годували оселедцями і не давали води. На Соловках теж тримали на голодному пайку, а потім перейшли на помірний пайок: до убогого як і раніше супу додавали ще ложку каші. Розповідав він і про те, що коли він одержував ті пакунки, які я два роки перед тим посидала, то він ділився з голодними в'язнями. Ті в'язні відчували якусь ласку, що впала на них, як манна з неба, вони були раді тій вістці з волі і тому, що за них хтось піклується."

"В ізоляторі Саватьєво (Соловки) було краще, аніж в Ярославльському політйзоляторі. Там камери були сухіші, вікна — без козирків. Бачили в'язні небо, сонце, озера, оленів, качок. Гуляли одну годину на добу. Це так було до Єжовщини. Після того умови в'язничні були жорстокими. Було заборонено приймати пакунки, приймали тільки гроші. Було поставлено на вікнах козирки. Володимир Мусійович писав: "щоб побачити небо, треба лізти на нари". В камерах було повно в'язнів."

"В 1937 році Володимирові Мусійовичу було подвоєно термін ув'язнення. Мене було повідомлено, що йому термін подвоєно і вислано в далекосхідні секретні політичні табори без права переписки. Після цього зв'язок з ним перервався."

Так оповідала Олена Володимирівна Чехівська.

До 1937 р. Володимир Мусійович листувався з дружиною. Його листи переважно були насичені християнською проповіддю і любов'ю до свого друга й товариша по спільній праці на церковній ниві, в боротьбі за рідну УАПЦ. Як уже згадано, В. Чехівський нерозлучно має при собі Св. Євангеліє, і це було велике полегшення в тяжких в'язничних умовах.

В листі з 6-7 січня 1931 р. є такі місця: "...що ми бачили й чули, звіщаємо вам, щоб і ви мали спільність з нами, а спільність наша з Отцем і Сином ЙОГО ИИСУСОМ ХРИСТОМ. І це ми пишемо вам, щоб радість ваша була повна. І це обітниця, яку ми чули від НЬОГО, і звіщаємо вам, бо БОГ — Світло, і ніякої у НЬОГО темряви" (лист Івана, 1, 1-5).

Лист з 31 травня 1936 р., Соловки: "...Я тут не працюю в громадському житті, коли я на самоті, коли мене гнітить ця самота. З заявою про побачення я удався до "Генерального Комісара Государственной безопасности Нар. Ком. Вн. д. СССР Генріха Григоровича Ягода". Дозвіл тобі треба мати з Москви, а на Медвежій Горі заїхати вже з дозволом, щоб одержати на Медвежій Горі від Управи Б.Б.К. пропуск на побачення"...

Інші листи майже виключно на теми Св. Письма, бо це для нього була єдина відрода... З другої половини 1937 року всякі вістки обірвалися.

В теперішніх українських церковних колах дехто вважає В. М. Чехівського (як і Митрополита В. Липківського) за церковного реформатора. Це велика помилка, яку спричинила необізнаність з церковно-визвольним рухом на Україні в 1917 — 1930 рр. Ні Чехівський, ні інші подвижники того руху не були реформатори тому, що Українській Православній Церкві жодна реформація не потрібна. Їй потрібна тільки воля, автокефалія, незалежність від чужих церковних урядів, щоб вільно жити й діяти, керуючись заповідями Христа, як то було в її минулому. За це й боровся Чехівський — за визволення Рідної Церкви з-під московського панування, а це не реформація. На такі закиди він відповідав: "То недомисел! Автори тих писань приймають російське формальне православ'я за істотне для всіх Православних Церков, а втім і для Української. Не знають вони, що між київським православ'ям і московським — глибока різниця, забули, що Українська Церква в часи волі й державності її народу сяjala своїм духовним величчям і красою далеко за межами рідної землі й дивувала чужинців. Отже, нам треба відродити і звеличити цей предківський образ нашої Церкви, а реформи не потрібні."

Микола ЩЕРБАК

Л І Т О П И С

Замість рецензії на свіжу книгу Олексі Воропая „В дорозі на Захід“.*)

Прогуркотіло і затихло,
І вітер заміта сліди,
А серце защемило і стисне
Від пережитої біди...

Утеча. Муки. І вигнання.
Куди? Для чого? І чому?..
Іх не забути, ті страждання,
Як вирушали ми в пільму...

В снігах, у холоді, у кризі
Стогнали люди і земля..
Мій Друже! Ти знайдеш у книзі,
Можливо, і своє ім'я.

І пережите й недожите
По людах і чужих світах, —
Все встане, в спогад перелите,
Заб'ється крилами, як птах.

І, наче листя на морозі —
Думки, і сльози, і відчай, —
Все позбирав нам у дорозі,
Як літописець, Воропай!

*) Олексі Воропай. „В дорозі на Захід“. Щоденник утікача. Стор. 282. Українська Видавнича Спілка. Лондон, 1970 р.

ЗУСТРІЧ ІЗ ЛЮДЬМИ З ТОГО СВІТУ

РІЗДВЯНИЙ СОН ХОМИ ЕМІГРАНТОВИЧА БРУТА

Цим разом бесідник перевершив себе самого. Його слова, неначе сріблясті зграї голубів, крильми фантазії збивали мерехтливий пил мрій перед очима юрби. Він раз кидав їх, наче горючі головешки на стріхи їхніх душ, то знову метав їх рвучко, як рибалка метав короткі списи в глибоководну рибу. Від того було і болісно, і страшно, і привабливо. Слухачі, заворожені ширістю промовця, й самі запаливалися вогнем від іскорок, що прискакали з його віч.

Коли ж він чітко прорік останню фразу — „Рішення залежить лише від вас!“ — і рукою, як дороговказом, ткнув у простір над юрбою, Хоми Емігрантовичу Брутові морозні дрижаки пробігли вздовж хребта. Йому видавалось, що лише його і особливо його стосуються ці палючі слова.

З залі вийшов він зовсім очманілий від гадок. Десь там за ним час від часу зривалися оплески, немов автоматні черги на бойовищі, а промовець тим же запалом стискав долоні своїх поклонників і критичних слухачів. У скронях Хоми безперервно стукав дятел мислення, збуджений промовцем: „Конечно треба мати позитивний підхід до сучасної України!“

Авжеж, свята правда це. А то, бач, завзятіші з-поміж емігрантів добачають лише найчорніші сторінки розвитку суспільства на рідних землях і своєю критикоманією підривають всяку віру в саму українську людину. Посередньо вони допомагають чужоземним шовіністам придушувати українське відродження, бо — як пояснюють нам деякі під'яремні брати — ці шовіністи підхоплюють закиди емігрантів на доказ свого твердження: „Якщо українство в УРСР навіть нюха табаки не варте, то чому тоді з ним церемонитись могутній всесоюзний партії?..“ О, ні! Навпаки, як сказав бесідник: „Україна — як воля і гідність — є в нас самих! Відкрити її зуміє лише той, хто шукатиме позитивних вартостей українського світу й себе самого!“

І згодом, уже по півночі, Хоми не спиться. Перекидається він з боку на бік, бо „дума за думою роєм вилітає“, позитивний підхід згання Йому сон з повік. Врешті не витримав тієї муки і, щоб не розбудити дружину (вона ж, сердешна голубка, теж уранці до праці поспішає), Хома тихесенько, навшпиньках подався вниз, у підвал до своїх любих книг. Звісно бо — думав він — Хома Емігрантович Брут не Вінстон Черчил, щоб великі питання в ліжку обмірковувати. Краще вже сидючи між книгами, журналами й часописами. Ці приятелі принаймні людині не перебивають і не споглядають на вас так глузливо, як це роблять навіть найближчі особи...

Потемки, йдучи вниз, міркував Хома Емігрантович Брут розсудливо, а що з того вийшло — ось його власна розповідь.

* * *

— Є в мене, бачте, кімнатка така, зараз поряд з простою кімнатою, що на дозвілля. В бетоні ця кімнатка змуурована, влітку там прохолода, а взимку, то й поготів.

Манюсінке вікно не для світла, а просто кватирка для продуву. Діти жартома назвали її: „підвал кгб“, бо другого виходу з неї немає. Книжок запасних там у мене чимало, бо люблю читати, а старих журналів і газет ще більше, бо громадським і політичним життям нашої нації цікавлюся і все глибоко передумую, переживаю. А тепер фарбував я перед святками дві кімнати, то звідтіля довелось всі книги прибрати. Куди діну їх? Тимчасово — у підвал, або „склеп кгб“. Тому їх тепер там стільки, що нема як і повернутись. Стовбичать вони, гейби високі вуличні барикади.

Просунувся я поміж них, сів на ослінчику, розгорнув одну книгу, на другу споглянув та й невідомо коли замістився. Йй-бо, правильно мовив бесідник. Ми ще не вчулися як слід у дійсність того, що (як хвацько окреслив один автор) „сучасна Україна творить десятиріччями нову оперу. Буде вона великою і космічнознавчою...“ А хіба ми щиро хочемо бачити позитиви, наявні в теперішній Україні? Гляньте на книги, видані в Києві, Львові, Харкові; на журнали і зразки мистецтва, художні картини... І в мене вони є. І чого там нема!..

Сказав я це голосно сам до себе, патетично і, несвідомо наслідуючи промовця, підніс праву руку вгору та й діткнувся ланцюжка від електролампочки при стіні. Ненароком потягнув за ланцюжок — і мене огорнула благородна темрява ночі...

— Так, визнайте самі, Хома Емігрантовичу Бруте, як розсудлива людина. І чого в нас нема!.. Тим часом ви разом з іншими патріотами безнастанно емігрантську легенду торочите. Про русифікацію, про якість знищення історичних пам'яток, про мітичний тиск на українську літературну молодь... Вже повинні б стидатися після 25 років перебування на еміграції. За дрібними вадами великого в сучасній Україні не бачите; за скреготінням власних зубів (бо ненавидите наш прогресивний лад) ви не чуєте симфонії, що її накручує наша жива Україна.

Оглядаюсь, прислухаюсь. Нікого не бачу. І звідки ці слова? Аж зненацька прозрів я. Дивлюсь і переді мною розвернулася велика площа. Не то Ленінський сквер у Києві, не то площа Ринок у Львові. З довколишніх будинків, над входом до яких подекуди видніють українські написи, виходять дивні постаті — люди й не люди, потвори якісь. На диво всі, зовсім як шевченківські „землячки, чорнилом політі“, по-російському цвенькають. Облич не розберу, але всі вони по-державному „сурйозні“, а кисленька усмішка заливає те місце, що в людей обличчям зветься. Погляду очей не вловиш — такі верткі вони. І чи так воно справді було, чи може мені так вдалось, але вони то йдуть, то знов начебто плывуть навстоячки над землею, тільки усі в один такт — на невидну команду. І не день був та й не вечір, а сутінок якийсь нерозбірливий. А втім, горенько моє! Вони все наближаються до мене і, здається, з не надто дружельними намірами.

Бачу бо в одного товстелезна книга в твердій обкла-

динці тьмяно-кривавого кольору; у другого — різьба, погруддя Леніна; в іншого — картина величенька в дерев'яних рамках; а той, що обходить моє становище від ліва, несе кошук, повен різьблених з дерева писанок, і одною погрозливо грається в правій руці — достоту як вояк ручною гранатою. Інші люто живають руками і тим, що хто встиг захопити до рук. Всі, мабуть, здорово лаються — бачу відкриті щілини там, де уста, хоч голосу не чути. Хрускіт костей причувається мені, як землякові тому, що ненароком попав на мертвецький Великдень. А може ні, це, мабуть, шелестіння паперів, документів, декретів, присудів несеться від писарчуків якихось, суддів, прокурорів чи інших бюрократів, що збитою колоною висувуються на чоло дивовижної юрби. Від того шум — неначе від хмари сарани, що нависла над сухим степом.

— Ми творимо нову, радянську культуру України! — прочитав мені один гугнявим голосом дячка ще царсько-го державного режиму.

— Ми різьбимо героїчні постаті України — Леніна, Ватутіна, Щорса, Примакова, Нестерова, Кузнецова... — мимирить інший.

— А ми пишемо літературні твори українською мовою для 39 мільйонів громадян великої вітчизни СРСР, мовою, яку вони знають, але не вживають у щоденному житті! — сумовито прозвучав якийсь писарець.

— Ми творимо музику радянську, клясичних і легких зразків, щоб українцям стало жити краще й веселіше! — вимахує в'язкою нотного паперу, мабуть, композитор з бляскою-орденом на грудях.

— Ми репрезентуємо Україну в Об'єднаних Націях і на різних міжнародних форумах, а посольств УРСР нам не треба, бо це вигадка буржуазних націоналістів! — бундючно заявив якийсь самовпевнений бюрократ з гладкою зачіскою і в добре пошитому одязі.

— Ми будуюмо фабрики, житлові будинки і всякі інші державні установи! — скромно сказала якась визволена молодиця в мулярському комбінезоні та з плякатом, на якому російський напис видніє. Робітнич поруч неї — гірничка лямпочка на кашкеті — лише мовчки покивав головою. Колгоспників група похнюплена тяглася за злісним бригадиром, що нагадував ланового з Шевченкового вірша „Сон“.

— А ми творимо радянську науку України. З наших об'єктивних праць дізнається, що Україна була, є і буде повік возз'єднана з Росією, бо звідтіля прийшла до нас уся культурна, матеріальна і військова допомога! — проскрипів безбарвний чоловічок і насунув на ніс не то окуляри, не то якусь машкару.

— Ми вільна преса радянської України, один з вірних загонів всерадянської преси СРСР. Ми повсякденно і повсякнічно показуємо перед очі наших читачів і слухачів факти, як то ви, Хомо Емігрантовічу Бруте, й подібні вам шовіністи, промовчуєте і знецінюєте здобутки УРСР та безсоромно обплывуєте прекрасну спільку України з Росією перед очима розтлілого Заходу. Прокляття на вас!

— Дивись-дивись, який агресивний „інженер людських душ“ взявся; ще й кинув чимось у мою сторону. Та не один він такий. Зліва і справа заходять подібні йому кислі усмішки, в ручищах — згорток „Радянської України“, „Правди України“, „Молоді України“, „Патріота Батьківщини“, „Райдуги“ тощо...

— І ти, Бруте, проти нас! — ревуть запанені, і я розумію їхні слова, хоч звуків не чую.

Спершу отетерів я. Звідки це на мене така напасть узялася? Та ще й на моєму власному подвір'ячку — в домі, що його з таким великим трудом придбали ми з дружиною! Але не встиг я ще розчовпатися, що і до чого, як на чоло походу темних тіней висунувся огрядний чоловік середнього росту, голова гладенька, мов коліно (виголена чи лиса) і владно прорік: „Ми — правління України з волі трудового українського народу і всесоюзної партії. Того факту ви, нещасні емігрантські душі, не хочете своїм умом зрозуміти, а може й не спроможні ви в нього повірити, слабодухи... Вітри історії дмуть у наші паруси!“

Справді холодом повіяло, мабуть, з півночі ці вітри історії дмуть. Весь дивовижний люд зашелестів сухими губами, схвально закивав головами і на мить зупинив свій похід у мою сторону, щоб доземним поклоном віддати належне кесареві. — „От і вітрили ви йому, товариш Пйотр Юліанович Шелеп! От, нехай знає цей емігрантський покидьок на смітнику історії!“

— Ну, ти його!.. — обурився я, але ніколи слово сказати. Хтось з-поза першої лави перебив мені: — Товариші! Давай схопимо його з-поза тієї барикади антирадянської макулятури та виведемо його на Україну. Нехай він зблизька приглядається до нашої славної дійсності, нехай на практиці завчить, який повинен бути в нього похід до сучасної України!

— Давай, давай! — прошамкотіло все на площі і сіро-бурий бурун всесоюзних шинель хлинув у мою сторону. Звичайно, я ще й тоді не сподівався, щоб вони справді хотіли вчинити мені лихо, бо прийняв слова їхнього вождя в прямому розумінні. Але змобілізувало мене слово „барикада“ і я почав нашивидкуруч зміцнювати її чим попало. Чому? Сам не відаю.

І незабаром відокремлені стовпці книг я пов'язав у суцільну стіну іншими книжками, щілини між ними заповнив згортками часописів і журналів. Щоденна газета „Свобода“ стала мені за кулемет на наріжному сполученні двох стовпців, звідки можна тримати під обстрілом всю площу. Згорток річника „Український голос“ перетворився в гранатомет для обстрілу поза лінії противника; „Українські вісті“ стали за десятизарядку-рушницю. Річники журналу „Сучасність“ уклали в неначе заборони і на них примістив „ручні гранати“: окремі випуски „Нашої мети“, „Нового шляху“, „Вільного слова“, „Українського життя“ й „Америку“. На одвірку високо в кутку прикріпив я в'язку „Гомону України“, щоб лякав їх, як бойовий гелікоптер. Напроти дверей, зараз за порогом, розташував я журнали „Український самостійник“ і „Нові дні“, щоб послужили за дві самохідні полеві гармати. А далі, всередині „підвалу кіб“ (біс його бери, ще й назву вигадано, неначе саме для такої okazji!) я устаткував тяжку артилерію: видання УВАН і НТШ, „Український історик“, публікації Центру Українських Студій в Гарвардському Університеті та різні книжки англійською мовою про Україну, видані Комітетом Українців Канади та приватними видавцями. Не забув я підкласти на самий поріг „Лихо з розуму“ В. Чорновола та „Інтернаціоналізм чи русифікація?“ Івана Дзюби — по примірникові українською та англійською мовами — немов протитанкові міни. Візиру між книгами спостерігати передпілля захистив я Піврічним Звітом Фундації ім. Т. Шевченка в Канаді та Списком жертводавців на Українознавчий Центр у Гарварді. В руках стиснув, немов автомат, згорток „Ліса Микити“, бо відомо — гумор і сатира є найсильнішою обороною і наступальною зброєю на безликих.

— Готово, бойовий прапор розпустили! Побачимо, чия візьме! — силкувався я гукнути на весь голос у їхню сторону. Та ні власного, ні їхнього голосу я не почув, хоч по шелестявих губах пізнаю: лаються справді по-всесоюзному, на великі масштаби. „Ач, націоналіст буржуазний, ех, космополіт безродний! Союзник сіоністів препоганий! Диви, яку хвацьку барикаду миготом построи!.. Розметаймо її! Захватаймо його живим і назавжди примістимо його в одному з не надто віддалених місць великої Вітчизни радянську дійсність зблизька пізнавати! Ох-хо-хо-хо-о-о!.. — реготали люди з вишкіреними зубами, — справді, пізнавати Союз наш неісходимий!“

Я забув про вчорашню доповідь, про переконливого бесідника; з тямки вилетіли мої постанови про засвоєння позитивного підходу до нинішньої України. Питання було вирішене тут і в цей момент: дійсність треба нам знати і з ворогом воювати, бо саме слово його не переконує! Я весь пройнявся бойовим азартом — почувся нащадком запорожців, гайдамаків і воляцтва української держави: „Хома Емігрантович Брут не піддається нікому — ні Гітлерові, ні Сталінові, ні чужоземним капіталістам, ні все-російським комуністам! Підходьте! Хома воюватиме до загибелі — вашої або своєї; Хома Емігрантович — вільна українська людина!..“

Посунули вони, попливли вони вперед. Я почав строчити з щоденних газет-кулеметів і тижневиків-десятизарядок; гранатометами наукових журналів примушував їх шукати прикриття на асфальті, а тоді гримав по них з гармат — огрядних наукових книг, виданих за пожертви емігрантів-патріотів, за гроші, тяжко запрацьовані та подаровані цими трудовиками на захист саме гідності української людини і нації. Не даремно вони трудилися — все це пригодилося тут.

Під нищівними ударами тіні знігались, потім перша лава захиталась як туман під дотиком променів сонця, а далі всі інші зблідли і подались назад. Заметушилась і юрба дрібноміщан скалозубих по закутках, куди не досягала моя скромна еміграційна зброя. Тому що самі вони не брали активної участі в бою, вони скомліли найвиразніше: — Ми ніколи не досягнемо його за цими емігрантськими мурами, що збудовані з логічних аргументів і скріплені цементом почуття національного трудових людей!

— Ага, покуштували козацького бобу? Подалися перед українською правдою? Раз ви не спроможні проявити свого позитивного підходу до української еміграції та не хочете визнати позитивів, що їх вона творить для української нації, то погійте! — тріумфував я, забувши про свої давні ширі наміри у всьому і завжди виявляти дружність у зустрічах з людьми з того світу.

— Приведіть Старшого Брата, попросіть Старшого Брата! — лементував хтось в'їдливым словом. — Так, так! Старшого Брата просімо уклінно, нехай допоможе нам, непохитним радянцям, викинути отого мерзенного шовініста з-поза його румовнища! — зашамкотіли беззубі і зажв'якали зубасті тіні.

І настала глибока тиша. Здавалось, цар-батюшка, святий патріарх або ще грізніший московський чиновник наближається. Але перед юрбу сторожтерзану вийшов неквапливою ходою дядько, зневажливим поглядом своїх прижмурених (від сну чи перепоя) очей змірив місцевих чиновників, що смирененько схилили перед ним свої відповідальні голови, і спинився. Здавалось, що одна „проста радянська людина“, що навіть не цікавиться якимось там

емігрантом „за рубіжем“. Тільки дивовижна пістоля — не то козацька плющуха, не то велика дитяча іграшка з пластмаси, „базука ган“, що її кладуть північно-американським хлопчикам під ялинку, — надавала йому вирішального характеру.

— Де він?.. Покажіть, а я викурю його цією штучкою... — мугикнув він знехотя, люб'язно попестив ручку пістолі і від того навіть тіні людосарани вкрилися морозом жаху.

— Ціянкалі, ціянкалі! — прошипіли одні. А ті, що були ближче Старшого Брата, підслесливо підказували: — Дайш його так, як Ребета і Бандеру! Прикінчімо його тутечки! Даремно возитися з ним у наш благородний гуманний Радянський Союз!

І сотки, тисячі кістлявих рук піднялись у мою сторону і тремтливо показали: — Ось там він, там! Причайвся за творами Івана Франка, що поряд англійської „Історії України“ Михайла Грушевського, прямісінько на п'ятдесятий паралелі. Ось де він...

Повільно підвелась лапа, закінчена бридкою пістолю, що в свій жорстокий рот тількищо прийняла з лівої руки московського стрільця круглу, срібlistу кулю завбільшки в м'ячик гольфа.

Зідхнув я тяженько. Ось тобі, Хома Емігрантовичу Бруте, практичний показ знищення українських патріотів, у чому ти інколи сумнівався. А тепер не тільки віриш на слово, але йнаочо бачиш... Чи не краще було тобі, Хома невірний, у спальні затишній поблизу вірної жіночки сумирно засинати, замість на доповіді потемки ходити, а потім думками про позитивний підхід до сучасної України цінний сон свій збавляти... І то де?.. В „склепі крб“ власного домобудівництва і рідного названня застукали тебе, сердешного, за горами книг, читаних і недочитаних, в кімнатці підвальної без другого виходу. Ще б хоч ріконечко більшеньке, а то ледве кошенятко протиснеться крізь нього. Сильного продуву тут нема, капсула сизим димочком прилетить до твоєї голови, згущеною отруйною гадючкою вповзе — проникне в ніс і уста, а ти, Хома Бруте, лише хлип-хлип — і вже нема... Прощай, Україно, дружино, товариство!.. Ні, не встигнеш, Хома, й словечка промовити після того, як Старший Брат натисне язичок пістолі.

Поникла голова козака за барикадою книг, як тирса на степу за Херсоном.

— — —

Але що це? Чому нема смертоносного спалаху? Чому простору не роздирає тріумфальний виск — шепіт юрби в чотири погібелі зігнутих покірних людей на честь неперевершеного Старшого Брата? Чому так тихо-тихо, немов у церкві опівночі?

Піднімаю обережно голову і бачу: щось ніби мріє і не мріє, неначе дніє і не дніє, але помітно ясніше стало на площі. Та й не площа це, а справжній степ зелений за Кахівкою, а може над Інгульцем. Над курганом з самотнім деревом чиясь велетенська тінь видніє. А далі — непроглядні тисячі й мільйони дивних постатей ясних ідуть степом, ідуть. Ні, не лише йдуть, бо дехто їде верхи, дехто на тачанці, а то й двохолці степові... Мужчини, жінки, діти, старі, хлопці, дівчата. Так і здається чути, як летиться пісня розкотиста: „І весела тая, тая доріженька, куди вони йдуть“.

Ні! Голосів не чути, ані слів переможних не розберу без допомоги моєї уяви. Все таки від їхньої позазвучованої мелодії без слів загрозливі для мене юрби злісних чи-

новницьких тіней-людців зникають на обрії, як зловісне марииво у сні. Світлі тіні наближаються до мене, нема сумніву. Мені так легко на душі стало. Метушливо розсовую заборола журналів. Ненароком перекидаю гармату — англomовну Енциклопедію Українознавства. Вниз посунулися газети-кулемети, рухнула моя барикада... Так поспішав я відкрити собі вид на моїх рятувальників благородних. Аж тут слова:

— Хомо Емігрантовичу Бруте! Патріоте український, демократе емігрантський! Ми спасли тебе від тяжкої каторги і може від смерті скоропостижної. Тепер слухай слово правди про нас, між небом і землею несолоних братів і сестер твоїх, щоб дійсно мав позитивний підхід до України, бо ми — її невід'ємна частина, ми частина живучої України, що страждає, бореться, але не піддається.

Дивлюсь, як повз мою розвернену барикаду проходять, трави не торкаючись, сотні, тисячі, мільйони. В них очі — не очі, а тільки місця, в яких несусвітній біль застиг, як плавуча сталь.

— Ми є ті, що їх закатовано по тюрмах і лагерьх прогресивної Росії.

— А ми ті, що добровільно повідрубували собі наші долоні в кисті, бо не сила була переносити знущання на Далекий Півночі, над Енісеєм, Леною і Об'ю. Нас посаджено на баркаси і за водою вниз пущено, до моря; але недалечко на водному роздоллі вибухли міни, закладені в трюмах, і ми негайно попливли в небесні українські простори. Нині ми під твоєю барикадою німі свідки. Дивись...

І піднялись, немов ліс ратищ, ліві руки без долонь. Ще мить і дивись — попливли на баркасі, що звідкись з'явився на смужці ніби води, зовсім схожої на Молочний шлях у небі за літньої української ночі.

Але задивлялись ніколи. Нова група надходить-надпливає. Мовчазні. Немов скаменілі — одні. Інші — неначе кістяки голодом заморених патріотів Біяфрі. Ще інші — руки за спиною пов'язані дротом, а голови прострілені... Так, так... Це — жертви голодного 1933 року, а тії — жертви чистки 1937 в Вінниці. Ой, як їх багато...

З-поза них випурхнули, немов пташки, тисячі маленьких дітей: „Ми діти, що мишенятами розбіглись по Україні та всьому СРСР, коли режимники на московський наказ батьків наших погнали прогресивну Росію будувати, Біломорський канал проривати, російську Арктику на подив канадцям розвивати, міста на пермафрості будувати... Де нас примістив, Хомо Емігрантовичу Бруте, у своїй схемі позитивного підходу? Дай нам пристановище, принаймні у твоєму склепі, що його так дотепно твої діти назвали жартома; для нас він саме впору. Бо ми скитаємось між небом і землею, про нас не згадують ні нюрнберзькі судові акти, ні уряд суверенної УРСР, ані рідні вільнодумні гуманісти, ані чужоземні чоловіколюбці вільного світа... Дай нам місце хоч на твоєму віконечку — ми вмістимось“, — лебеділи вони.

„Тю-тю на вас, голуб'ята! До краю розхвилювали мене ви, дітлагани нешасні. Усіх прийму вас, хоч на рамені в мене пристаювляйтесь!.. — шелочу, ридання так і рве мені горло, але ні голосу, ні сльози я не видобуду з себе. Немов щось тяжке-тяженьке груди придавило. А вони — обличчя у них майже не видно, самі лише величєнькі оченята голодно дивляться на мене, якось не то з благанням, не то з докором, не то з прощенням...

Далебі мало-мало не минувся. На щастя, вид на них закрили мені інші постаті: „Ми — справжні будівники

т. зв. прогресивної України 20-го віку, бо ми творили її нашими думками, ділами і помилками нашими. Ми пішли в ногу зі Старшими братами проти рідних братів і за це незабаром наше життя нагло обірвалось — одним підстилкою, іншим на мотузці, тим на каторзі, а ще іншим з власних рук. Нам уже ніщо не страшно. Але, Бруте, дай нам місце в твоїй позитивній схемі, щоб ми стали обвинувачами сучасних нам і сучасних тобі руйнівників нашої нації“.

Не встиг я розгледіти аскетичне обличчя Скрипника і його товаришів, як їх оповив туман забуття і новий легіон тіней майнув повз мою барикаду: „Ми — розстріляне відродження України. Поети, повістярі, драматурги, артисти сцени і кіно, малярі, скульптори, учителі, учені... Тепер ми — лише невиразний туман у пам'яті таких, як ти, Хомо Бруте. Але ми — органічна частина сучасної України. Не забудь нас у своїх мислях і словах, брате!..“ І ще хтось окремо: „Бо кожний тепер українець мусить, лягаючи, в голови класти клунок думок про Україну, вкриватися мусить думками про Україну і вставати разом з сонцем з клопотами про Україну!..“

Яке це знайоме і близьке! Пригадав, хочу гукнути: „Микола Гуровичу Куліш! Заждіть хвилю, дозвольте діткнутися рубця вашої світлої одежини і зміцнитися вашою стійкістю в розвиванні національного питання сучасної України, щоб...“ Але, горенько! Голос ніяк не прорветься крізь здушене горло. Пробував підбігти за з'явою, але спіткнувся на „Визвольному Шляху“, річник якого зсунувся на долівку, а поки встиг підвестися, то сліпуче світло очі білим снігом заліпило... Стало так ясно, як на Страшному Суді. З тієї світлості глянуло на мене обличчя — ні, лише обриси когось величного і могутнього, схожого не то на Шевченка, не то на Франка, а на мить віддаль мені, що клячу перед Тарасом Бульбою. Я спробував захопити в другу руку якусь товсту книгу, щоб покласти на полицю, але так і застиг напівсхилений з очима, втупленими в з'явище, що перетворилось у постать Лесі Українки з суворим обличчям Кассандри. І знову слова:

— Позитивного підходу забавлося тобі, Хомо Емігрантовичу Бруте! Про вигоди матеріальні землячків своїх в Україні думаєш, а тую Україну, що довкола мене ось тут, волієш забувати й не споминати, на її горю та на її мужності молодих людей після-емігрантського хову лякаєшся вирощувати й виховувати... Невже ти для цього вийшов на чужину, щоб чимдуж нас усіх забути — самітних над розритими курганами в Україні та в Сибіру, у землі під деревами і танцювальними площами, спорядженими над збірними могилками твоїх братів і сестер, багатьох твоїх друзів — патріотів і борців, знищених рукою Старшого Брата і його хохляцьких помічників? В ім'я позитивного підходу, в ім'я поліпшення побутових умов і засобів дозвілля ти очі примикаєш на нівечення української гідності — особистої й національної, на поширення рабства по Україні, на плянове прабування людських ресурсів з української території та заселювання її всеросіянами? Ех, Хомо, Хомо! Невірний ти став, бо ось намагався ти діткнутися одежини одного з мучеників наших, щоб пересвідчитися, чи це справді ми — свідки воюючої України — прийшли до тебе. Ні, не дотикайся нікого з нас, бо миттю погібнеш. Дивись на ці хмаринки, що впливають на обрій, немов тії „овечки і барабани святого Петра“, які ти в своєму дитинстві залюбки спостерігав на українській блакиті. Та це не хмаринки, а

Дві автобіографії

Перша половина 1971 року, як жоден інший рік, багата ювілеями видатних діячів української культури. На цю половину року припадає аж шість відзначень сторіч від дня народження: Агатангела Кримського, Леся Мартовича, Лесі Українки, Володимира Гнатюка, Василя Стефаника, Василя Шурата.

У фондах Центрального державного історичного архіву у Львові зберігається чимало автографів цих діячів. Це не тільки їх листи, але й деякі неопубліковані досі твори, не кажучи вже про величезну кількість матеріалів, що стосуються їх життя, творчої діяльності та вшанування пам'яті. Чималий інтерес становлять автобіографічні листи А. Кримського, В. Стефаника і В. Гнатюка. В 1926 р. товариство „Просвіта“ обрало ряд видатних діячів своїми почесними членами. У зв'язку з цим Президія товариства звернулася до них з проханням надіслати свої автобіографії, списки наукових праць (художніх творів), та фотографії. Авторів цього повідомлення вдалося знайти ці унікальні документи. Дуже цікавий автобіографічний лист Василя Стефаника, який свідчить про скромність видатного українського письменника. В усякому разі, серед 26 автобіографій Стефаникова найкоротша.

Значно ширша біографія Володимира Гнатюка. Та, на жаль, її складала інша людина — диктуючи, і тому написана від третьої особи. Академік Володимир Гнатюк був у цей час уже важко хворий і лише власноручно підписався на листі. Мабуть, це був один з останніх його підписів. Лист і біографія датовані 15 червня 1926 року, а 6 жовтня цього ж року видатний український фольклорист і етнограф помер.

Орест МАЦЮК

1926 р., серпня 19. — Автобіографічний лист Василя Стефаника голові товариства „Просвіта“.

Русів 19/VIII 1926.

Високоповажаний Пане Директор!

Я родився 14 мая 1871 року в селі Русіві Снятинського повіту. Гімназію в 1892 році скінчив в Дрогобичі, а потім в Кракові вчився медицини без реальних наслідків. В 1908 році до 1918 року був послом до австрійського парламенту. Крім цього написав одну добру книжку і через те занотований в українській літературі, як письменник. Це все.

З глибоким поважанням

Василь Стефаник

Лист Володимира Гнатюка Президії товариства „Просвіта“ з подякою за обрання його почесним членом товариства. Львів, дня 15 червня, 1926 р.

Хвальний Виділе!

Вибір мене почесним членом найстаршого нашого товариства і стільки заслуженого для культурного розвою нашого народа, випав саме тоді, коли я зляг до ліжка на тяжку хворобу, з якої досі не можу піднятися. Я бажав вислати Хвальному Виділові власноручно подяку за таке високе відзначення, яким наділив мене загальний збір Товариства на внесення Хвального Виділу. На жаль, моя надія, що ось-ось я устану і напишу письмо, не справди-

лася. Пересилаючи проте нинішнє письмо, складаю Хвальному Виділові свою щирю подяку за доргогоцінне мені відзначення і жалую тільки, що через тяжку хворобу не можу взяти діяльної участі в праці Товариства, як бажав би.

Заразом залучаю свою біографію і спис праць. Фотографії не можу залучити, бо не маю, хіба відбитку з перед двадцяти літ.

З правдивим поважанням

Володимир Гнатюк

Володимир Гнатюк уродився дня 9/21/ мая 1871 р. в селі Веселіві, Бучацького повіту, де його батько Михайло був дяком. Звідти перенісся батько до Григорового, того ж повіту, де служив довший час, а при кінці життя перейшов до польського села Пужник, де мав мале господарство, і ще кілька літ продажував у недалеких Веселіві.

В. Гнатюк був найстаршим сином у родині. Навчився читати сам, не маючи ще 6 літ. Опісля ходив кілька літ до сільської школи в Веселіві і хоч переходив із класу в класу, та в дійсності не міг багато навчитися, бо школа була однокласова, як майже всі тодішні сільські школи. Хоч батько бажав вислати його до міської школи, та незавидні матеріальні обставини не дозволили се зробити швидше, як восени 1883 р. Тоді батько відвіз його до Бучача, а не маючи ніяких зв'язків, мусив записати його по „припису“ до третьої класи нормальної школи, хоч зі зв'язками приймано й до вищих клас. Так само по скінченні третьої класи не вписано його до першої гімназійної класи, хоч багато перескакувало четверту класу і вписувалося до гімназії. Вписався до гімназії аж восени 1885 р. і скінчив нижчу гімназію (вищої тоді в Бучачі не було) в липні 1889 р.

В вакації того року за намовою григорівського пароха Ярослава Бачинського вніс особисто прошення до єпископа Юліяна Пелеша, щоб його вислав до колегії св. Атаназія в Римі, бажуючи стати місіонером і подорожувати по чужих краях та познайомлюватися з життям і побутом чужих народів. Се бажання було вислідом лектури, особливо описів різних подорожників по чужих незаних країнах. Єпископ прийняв петицію і обіцяв вислати його до Риму на початках падоліста тому, що з причини якоїсь хвороби аж тоді мала розпочинатися наука в різних закладах. Коли однак петант зголосився в падолісті, єпископ знов відсунув від'їзд і так відсував його аж до марта 1890 р. В кінці дістав повідомлення, що на його місце прийнято якогось болгарина та що єпископ все ж таки вийшло його восени 1890 р., коли до того часу схоче чекати. Та він не тільки не хотів чекати, але дав собі слово ніколи не бути духовним, хоч родичі були би се радо бачили. А що вписуватися до гімназії серед другого півроку шкільного не можна було, самому ж приготувитися на селі без ніякої помічі і здати приватно п'яту класу було тяжко, тож стративши цілий шкільний рік, вписався восени 1890 р. до п'ятої класи в станіславській гімназії і зложив там матуру (іспит зрілості) в липні 1894 р.

Восени того року вписався на філософічний відділ львівського університету і в 1898 р. одержав абсолюторію. З початком другого півроку шкільного 1898 р. дістав пропозицію, яку зробив проф. Гіларій Огоновський в порозу-

мінні з інспектором Іваном Левицьким, взяти посаду заступника учителя в академічній гімназії. При тій запевненні його, що і в новім шкільнім році полишиться у Львові, коли вступить тепер до служби та зможе швидше приготуватися до учительського іспиту. В. Гнатюк згодився і в марті став заступником учителя. Яке було його здивування, коли з кінцем вересня дістав повідомлення, що до трьох днів має обняти посаду таку ж в самбірській гімназії. Він звернувся зараз за поясненням до інспектора І. Левицького, але той відповів коротко: Або їдьте, або резигнуйте! — В таких разі я резигную! — відповів В. Гнатюк і розпрощався тоді раз на все з учительською службою.

Проф. Михайло Грушевський, довідавшись про його резигнацію з учительської служби, запропонував йому стати секретарем Наукового Товариства ім. Шевченка. Він згодився і зараз вступив на службу та сповняв її, доки не захорував тяжко на хронічну недугу легких, а опісля й нирок. Не можучи ходити і навіть виходити з кімнати, повинні тепер тільки деякі функції секретарські. Не покидає однак пера і наскільки дозволяє йому лише здоров'я, працює далі, головню на полі фольклору.

Замилування до фольклору виявилось у нього від молодих літ, хоч було зразу несвідоме. Його дід по матері, Ілля Савицький, знав дуже багато казок, які оповідав йому, а баба Марія й мати Василина знали багато пісень, які нераз співали, а хлопчина переймав їх. Крім того у батьковій хаті сходилося щонеділі й свята багато людей, які розмовляли на різні теми та оповідали всякі пригоди, анекдоти, казки й ін. Хлопчина вислухував все те і багато затамлював. Виїхавши до Бучача, купив собі нотатку, в яку записував усі пісні, які знав. Казок не записував, записав собі тільки наголоски тих, що знав, і начислив їх рівно сто. Здається, що був він у третій гімназійній класі, коли в Бережанах почала виходити популярна газетка „Посланник“ Лева Джулинського. Один товариш, якого батько передплачував її, давав йому читати. Се заохотило його написати до неї кілька новин, як був у четвертій класі (1884 р.), а коли редакція надрукувала їх, післав їй статейку під назвою „Рукоміш“ (так зветься село під Бучачем), яку редакція та кож надрукувала. Се й була перша його друкована стаття.

Коли по четвертій класі був прилеволений один рік павзувати, знявся записуванням народних пісень. Доволі значну їх збірку вислав він тоді до ілюстрованої московфільської газетки „Новый Галичанин“, що видавав Петро Полянський у Львові, не з симпатії до московфільства, в яким він тоді не дуже ще розбирався, а тільки тому, що в ній друковано народні пісні. Кілька з них надрукував редактор, позмінювавши правопис, а решта збірки пропала по упадку газетки.

З причини гострого режиму, який панував в станіславській гімназії під директорою Івана Керекаря, В. Гнатюк не писав нічого за весь час побуту в Станиславові до часописів. Фольклорні записи не тільки пісень, але й прози продовжував далі і коли приїхав 1894 р. до Львова, мав їх об'ємисту збірку. Якраз того року заснувалося у Львові „Towarzystwo Ludowznawcze“, яке почало видавати свій орган „Lud“. Головою його був львівський славіст, д-р Антон Каліна, на якого викладач ходив Гнатюк. Секретарем був Адольф Шшелецький, а членом виділу між іншими Іван Франко. В. Гнатюк пішов зі своєю збіркою до І. Франка і передав її йому до перегляду.

Опісля дісталася вона в руки А. Шшелецького і запропастилася у нього.

З інших записів надрукував дещо І. Франко в „Життю і Слов“, де помістив також кілька статейок В. Гнатюка. В VI томі „Записок“ Наукового Товариства ім. Шевченка надрукував В. Гнатюк рецензію на фольклорну збірку Володимира Ястребова з Херсонщини і від того часу став їх постійним співробітником. В 1895 р. відбув свою першу екскурсію на Угорську Русь і описав свої враження в часописі „Радикал“, якої вийшло лише кілька чисел. Матеріали, які зібрав тоді і в дальших екскурсіях, друкував в „Етнографічній Збірнику“ і „Матеріалах до української етнології“.

Майже всі свої праці друкував В. Гнатюк по українських журналах та часописах і в окремих книжках. У чужих мовах друкував небагато, та й то головню або інформативні статті, або такі, яких в українських виданнях не можна було надрукувати. Праці ці знайшли в наукових кругах прихильну оцінку і признання. Про них друковано рецензії в таких авторитетних виданнях як: „Archiv für slavische Philologie“, „Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft“ (Відень), „Zeitschrift für österreichische Volkskunde“ (Відень), „Zeitschrift für Volkskunde“ (Відень), „Narodopisny Sbernik Československy“ і „Narodopisny Vestnik Československy“ (Прага), „Listy filologicke“ (Прага), „Przegląd Powszechny“ (Краків), „Wisla“ (Варшава), „Известия Русской Академии Наук“ (Петербург), „Кіевская Старина“ (Київ) і інші. За збірку оповідань про опришків дістав В. Гнатюк від Рос. Академії Наук премію ім. Олександра Котляревського.

Виявляючи признання працям В. Гнатюка, вибрали його різні товариства своїм членом. І так став він: дійсним членом Наукового Товариства ім. Шевченка (1. 6. 1899); членом-кореспондентом Російської Академії Наук у Петербурзі (29. 12. 1902); членом Української Академії Наук у Києві (катедра етнографії, 1924); членом-кореспондентом товариства „Narodopisna Společnost' Československa“ у Празі та товариства Verein für österreichische Volkskunde у Відні, почесним членом товариства Hermann-Barth Gesellschaft für geistige Volkergeistforschungen у Берліні, почесним членом товариства „Просвіта“ в Ужгороді, почесним членом Етнографічного Товариства в Києві, почесним членом „Просвіти“ у Львові.

(„Жовтень“ ч. 12. 1970., стор. 110—112, „Наші публікації“)

* * *

Ти в руїнах тепера, єдиний наш храм,
Вороги найсвятіше сплямили.
На твоїм олтарі неправдивим богам
Чужоземці вогонь запалили.

* * *

Борись і добувайся батьківщини,
бо прийдеться загинуть у вигнанні
чужою-чуженицею, в неславі.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

ЦЕ ПИСАВ А. КРИМСЬКИЙ

Подаємо з „Записок Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук“, кн. 1, 1919 р. Залишаємо правопис оригіналу. —Ред.

УВАГИ З ПРИВОДУ КАТЕДРИ СХІДНОЇ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОЛОГІЇ

Окрім неминучої загально-призної наукової потреби студіювати східну історію, як одну з великих частин історії вселюдської, Україна має ще свої особливі причини дбати про те, щоб у її найвищій ученій інституції східні дисципліни розвивалися як слід, з інтензивністю. І бажалося б мати навіть не одну і не дві, а скількись східних катедр в Академії Наук. Стародавня територія сучасної України була місцем для життя або для довшого перебування усяких орієнтальних народів, — і перед українською наукою стоїть ціла низка всеможливих питань і завдань, що чекають свого планового розроблення і розв'язання. Іраністика, туркологія і (дисципліна ця особливо потрібна) арабістика, — без отих трьох наук усестороння, неоднорічна історія українства неможлива; без них будуть неминучі зияючі лакуни в самому-таки українстві.

За давніх часів теперішню південну Україну залюднювала іранська вітка народів: скити-сармати, потім їхня видозміна — алани. Акад. Їсев. Міллер яскраво довів своїми працями, яку велику прислугу для розплутання Геродотової етнології дає іраністика, зглядно — мова осетинів (або по-нашому літописному, ясів). Як відомо, навіть імення наших великих річок „Дністер“, „Дніпро“, „Дін“ — осетинські; деякі найвизначніші слова української мови, такі як „собака“, живцем позичено з іранської мови. Далі в південній доісторичній Русі силу мали впливи сасанідської матеріальної культури IV—VI в. по Р.Х. і тут треба вдаватися до другої іранської мови — перської і до культури перського народу середніх часів (пеглевійських).

Іранські впливи почасти передавалися на Україну не безпосередньо, а через уgro-алтайські народи: через Хазарське царство, через печенігів, торків, половців (куманів); є навіть теорії про те, що т. зв. билинні богатирські сюжети Володимирових часів (бій батька з сином і т. и.) передавалися з Ірану через кавказько-половецьке посередництво. І от перед українською академією виступає потреба розвивати вже другу галузь сходознавства — тур-

кологію, або ширше — урало-алтайську філологію (бо угрів-мадярів теж поминути не можна). Історія Хазарщини ні на кому такою великою повинністю не тяжить, як на академії іменно українській. Знов же нікому, опроче академії української, не може бути ближчим обов'язком історично-філологічно дослідити печенізькі та половецькі впливи на Київську Русь. Варто між іншим зазначити, що й досі ще не в'яяснено як слід усі ті тюркські лексикальні елементи, котрі ще в перед-монгольську епоху були зайшли до української („староруської“) мови і визирають, приміром, із Слова о Полку Ігореві або з літописей київського періоду. Потім, починаючи з часів монгольських, турецько-татарські впливи йдуть на Україну вже зовсім широкими потоками, різко одбиваючись і на звичаях, і на мові, і на народній словесності, за часів козаччини особливо. Не можна свідомо студіювати українську народню словесність, обминаючи турецьку й татарську народню словесність. Не можна всесторонньо продуктивно аналізувати українську мову чи козацьку, чи теперішню, без допомоги турецької діалектології; навіть такий геніальний філолог, як Потебня, не раз був робив філологічні помилки, сиджуючись витолкувати деякі українські слова слов'янськими коренями і пускаючись у натягнені пояснення, тим часом як туркологія одразу була б допомогла йому стати на вірний шлях. Не можна цілком продуктивно студіювати історичні відносини України до Орди, до Крима, до Туреччини (яка іноді навіть володіла Україною або її частинами), не вичерпуючи турецьку й татарську історію в її перводжерелах, доступних тільки туркологам. Ажеж немало є турецьких джерел, які, хоч мають для нас першорядну вагу (прим. літописи про воювання Туреччини з козаками й Польщею), ще досі спочивають в архівах і не тільки не опубліковані, ба навіть не описані. Все те видобути на світ, перекласти та обробити — повинність будучого турколога-українця, члена Академії Наук.

Нам, звісно, чи на рівні з туркознавством, чи далеко вище, треба поставити в Українській Академії арабістику. Арабська мова, мова священого Корану, є для всіх народів мусульманського сходу орган науки (з історіографією включно), а дуже часто ще й орган канцелярії і всяких ділових зносин, отак як латинська для середньовікової Європи; листи, грамоти, напи-

си на пам'ятниках (будовах, надгрібках, домашніх речах, всяких і нерухомих і рухомих предметах) робилися й робляться арабською мовою, навіть коли власники не араби. Через те кожнісенький орієнталіст, чи буде з нього іраніст, чи тюрколог, чи хто, повинен рівночасно бути дуже досвідченим арабістом; інакше трохи чи не всі історичні джерела будуть перед ним зачинені. Деякі історичні східні дисципліни, напр. вищезгадана історія тюркської Хазарщини або історія персів-Сасанідів, абсолютно неможливі без арабської філології; другі будуть без арабістики мізерні та нужденні. До арабістики повинна часами вдаватися і староруська історіографія: ибн-Хордадбе, ибн-Фалдан, ибн-Росте та безліч других давно вже вважаються за цінні джерела для староруської (української) історії IX—X в. — і дуже важною завдачею Української Академії Наук буде наново позбирати всі звістки арабських подорожників про „Русь“ і „Слов'ян“, доповнити новітніми ще невикористаними джерелами, все наново перестудіювати і видати з відповідними коментаріями, що відповідатимуть сучасному стану науки. Досліди в загальній історії арабського багдадського халіфату та його синкретичній мішаній (арабо-візантійсько-перській) культурі, що ширилася через торгіві і політичні зносини скрізь по мусульманській Азії і Східній Європі, також не можуть не бути одною з найпекучіших завдань будучої Української Академії, і повинні вони йти поруч із вивченням історії ісламу, як релігії. Спеціальніше для часів після татарських арабістика в Українській Академії має велике значення через те, що татарські народи (Золота Орда, кримчаки, турки-османи і др.) всі поприверталися до ісламу, а вже-ж уся наука про іслам належить до царини арабістики, бо будується на самісінькій філології арабській. Та не повинен тікати од уваги Української Академії Наук і арабський схід християнський. Таким коштом пам'яткам, як „Подорож арабського Антіохійського патріярха Макарія XVII в.“ (по Україні, Молдавії, Московщині, Грузії), давно вже складено ціну навіть на підставі невірної, повного грубих помилок російського перекладача проф. Муркоса. І „Подорож Макарієву“ і інші аналогічні християнсько-арабські пам'ятки Академія повинна згрупувати, публікувати, наново перекладати, обслідувати. Не треба й того забувати, що до української держави перейде й давня російська паломницька справа в Палестині, і Україна стане в дуже тісні відноси-

ни з православними арабами Палестини й Сирії. Всесвітня наукова праця „Православного Руського Палестинського Общества“ неминуче спадє на Українську Академію Наук. До Академії набіжить безліч археологічного арабо-християнського матеріалу, якому треба буде дати раду та завести спеціальну дисципліну на Україні — досліди арабо-християнської старовини.

Дуже можлива (навіть неминуча) річ, що природним ходом подій Українська Академія опиниться перед обов'язковою потребою взяти в свої руки ще й вивчення стародавнього класичного (авілоно-ассирійського) сходу. І це повинно статися вже й з тієї неминучої необхідності, що до українських рук дістануться археологічні клинописні авілонсько-ассирійські знахідки в Палестині: давні некрополі, поховані під піском клинописні архіви (на зразок того, що в Телль-ель-Амарані та в Лакіші) і т. и. Коли вони самі пливтимуть до українських рук, то це була б усевітня ганьба для української науки, щоб такі неоціненні археологічні скарби, які можуть сотворити новітню еру в науці (згадаймо, архів Телль-ель-Амаранський), Українська Академія безпорадно одкинула од себе або передала була чужинцям, а вся честь розроблення припала б тим, хто той дорогоцінний матеріал справді розробить.

Як бачимо, орієнталістичних завдань у Українській Академії Наук є безліч, тай то постійних, на дуже довгі роки. Нема чого й казати, що треба буде згодом позаводити в Українській Академії не дві, а декільки катедр сходознавства (в пєтербурській академії орієнталістів завсіди не менше, як шєстеро; а буває й більше). Алеж найближче академічне життя поки що показує пєкучу потребу тільки на дві орієнталістичні катедри; одна має бути — для спеціаліста-арабіста (він вже буде й істориком мусульманського сходу і, як це часто буває в арабістів, ще й іраністом); друга катедра — для спеціаліста тюрколога. Можна думати, що третя по черзі східня катедра, яка заснується пізніше, буде гебраїстична, бо кожному ясно, що Україна, оця „черта єврейской осєдлости“, має право вимагати, щоб її найвища наукова інституція була авторитетною і в науковому вирішенні справ, які торкаються жидівського народу, його історії, мови, віри, побуту.

А. КРИМСЬКИЙ

Курйозні моменти із життя академіка А. Є. Кримського

Хто хоч трохи знав живого Кримського, той скаже: не моменти, а все життя немолодого вже Кримського — це суцільний, від початку до кінця, ланцюг курйозів, бо кожний крок Кримського породжував анекдоти.

При цій нагоді відтворюю в пам'яті три окремо взяті моменти. Подаю їх у хронологічній послідовності, хоч безпосереднього зв'язку між ними не було ніякого.

Перший. Десь на перевалі з 1938 на 1939 рік вийшов сталінський закон, за яким карали радянських громадян за спізнення або невихід на роботу — кількома роками тюрми. Закон той увійшов у силу вже, а Кримський узяв та й поїхав, нікому про те наперед не сказавши, до своєї Звенигородки. Зчинився переполох у всій Академії Наук, в Інституті мовознавства відповідальні працівники розгубилися: учені безпорадно благають президента Академії академіка Ол. Богомольця щось робити, а партійні аж до самого М. С. Хрущова (перший секретар ЦК КП(б)У) достукалися. Та по двох днях тривога уляглася: президія верховної ради України, порозумівшись із Калініним у Москві, ухвалила, як казали, аж два спеціальні укази — одним умотивувала виїзд академіка Кримського з Києва до Звенигородки, а другим надала Кримському право не в'язатися тим законом. Сам Кримський, про це довідавшись, спокійно жартував, кажучи, що вже йому закон не писаний.

Другий. Після т. зв. визволення Західньої України і Західньої Білорусі (1939) відновлено в правах членів Академії Наук західньоукраїнських учених — Кирила Студинського, Василя Щурата, Філарета Колессу та Михайла Возняка — і запрошено їх приїхати до Києва. Чекаючи давно вже не бачених гостей, київські академіки готувалися гідно показатися перед своїми колегами з колишньої панської Польщі — щоб мати не гірший зовнішній вигляд і не посоромити собою звання академіка радянської України. А що ж Кримський? Ані мур-мур. Він і не думає причепурюватись — ладен з'явитися й на зустріч як не в ветхому-преветхому ніби костюмі з минулого століття, то просто-напросто в сорочці, невідомо чим підперезаний.

...Після довгих організаційних приготувань і дипломатичних переговорів із самим Агатангелом Євтимовичем вирішено замовити костюм у київському „Інпошиві“ (вул. К. Маркса, кол. Миколаївська), щоб з академіка Кримського

зробити денді. Довести цей задум до практичного здійснення доручено молодим аспірантам Кримського — Глафірі Петрівні П. та Марії Федорівні Б. Та це був лише початок їх нелегкої місії і випробувань. Будучи у змові з кравцем, який брав мірку з Кримського, аспірантки спершу думали, що їхній підопічний так і погодиться надягти такий костюм, який йому замовлять. Коли кравець спинявся пальцем на одному сантиметрі, то Кримський йому диктував додати сантиметрів з десять більше. І так увесь час, до останнього виміру ширини чи довжини будь-чого. Прийшовши на першу примірку костюма і побачивши, що всюди мірка не його, Кримський забракував костюм і говорити не захотів. Примірок було ще декілька — думалося дівачтам, що вони ось так уговтають старого. Та нічого з того не вийшло — з третього чи може й з п'ятого кусня матеріялу був, нарешті, пошитий костюм такий і так, як того сам Кримський зажадав — і непомірно широке все, і не вміру довге.

У тому таки костюмі й на зустріч із західньоукраїнськими академіками привели Кримського. А він ще й розповів їм, що це, мовляв, не його костюм, хоч і не такий, у який хотіли його вбрати для цієї okazji...

Третій. На весні 1941 року в Київському університеті ім. Т. Шевченка захищав дисертацію на кандидата філологічних наук відомий нам чоловік (В.І.М.). Тема дисертації: „Мова і стиль у творах Т. Шевченка“. Десь там у вступі до тієї дисертації кандидат — знаючи, що робить — написав, який великий і благотворний вплив на Шевченка мала російська культура, а зокрема й Белінський, Чернишевський та Добролюбов...

Якимсь чудом, будучи одним з офіційних опонентів на цьому публічному захисті дисертації, не змовчав академік Кримський — і з властивим йому спокоем у тоні та багатством ерудиції заговорив та й вщент розбив тезу кандидата про згаданий вплив на Шевченка. А в одному місці своєї промови Кримський ужив іще фігурального вислову, кажучи: коли на Україні високо стояла вже матеріальна культура... коли на Україні вже були утеплені хліви, то в Росії ще стояли корови ніби в коровнику, а хвостами махали (й серед зими) надворі.

Професор М. К. Грунський (головавав) зробив клясичну міну — вдавши, що він куняє і ні-

З'їзд народів у Києві

Стокгольм, 14 жовтня 1917.

ВІД РЕДАКЦІЇ. Передруковуємо цей матеріал — як документ часу, а не для дискусії.

Від 21 до 28 вересня радів у Києві з'їзд недержавних народів, скликаний Українською Центральною Радою. Прибули представники українців, білорусів, латишів, естонців, литовців, кримських татар, грузинів, донських козаків і жидів.

Від імени Центральної Ради відкрив з'їзд проф. М. Грушевський, якого й обрано почесним головою з'їзду. До президії увійшли: К. Бахман (латиш), І. Барташвілі (грузин), В. Бельський (литовець) і М. Шраг (українець). Як секретарі фігурували (діяли): А. Сеттаров (татарин) і А. Пісоцький (українець). Засідання 21 вересня почалось промовою М. Грушевського.

„Високоповажані товариші і дорогі гості, — говорив він. — Очевидно не випадково так трапилось, що з'їзд народів зібрався в Києві. Київ здавна був осередком федеративної ідеї. Не говорячи про давніші часи, уже Кирило-Методіївське братство цілком поважно постановило питання про федеративний устрій Росії. З тої пори ідея ця безперестанно жила на Україні, дожидаючись кращих часів.

У новіші часи М. Драгоманов знову підносить ідею федерації, і то не тільки в Росії, а і в цілій Європі. Ще пізніше, уже тим поколінням, до якого належу я, ідея федералізму піднесена була українським представництвом в першій Державній Думі, але для цього ще й тоді не прийшла пора“.

Згадавши далі про рушії ідеї федералізму — не-українців, промовець спиняється коротко на діяльності В. Обинського.

Сказавши про ту опозицію, з якою ставилися до ідеї федералізму не тільки праві, а почасти й ліві російські елементи, проф. М. Грушевський витягнув, що українське громадянство не розуміє нового вільного устрою держави без федерації і ніколи від цього гасла не відступить.

Під кінець промовець вказав на ті ознаки, які свідчать про підтримку ідеї федералізму також і іншими народами

чого того, що Кримський говорить, не чує; Ілля Стебун (теж офіційний опонент) то червонів, то блід — і майже цілком зсунувся під стіл, а публіка сиділа, як ошпарена, — ані пари з уст.

Ніхто і нічого не сказав після того Кримському. Професор Грунський протер очі, якось те все зам'яв і поспішив оголосити кінець сесії, зійшов зі сцени, не прощаючись з колегами-опонентами, отже і з Кримським. І якось те все ні на кому не окошилось. Бо то ж був Кримський... Хоч сам Кримський після того, здається, не був більше ні разу опонентом на публічних захистах дисертацій.

Д. В.

ми Росії і, висловивши щире привітання делегатам від імени Центральної Ради, закінчив висловом надії, що ідея федералізму надалі буде служити народам провідним компасом.

Після того представник Тимчасового уряду М. Славінський, привітавши з'їзд, зазначив, що з'їзд народів Росії зібрався не в столиці держави, а в Києві. Цей з'їзд повинен був окликати сам уряд, але він тепер занадто заклопотаний. В тому, що з'їзд скликаний не російським урядом, а Центральною Радою, нема нічого дивного, бо в наш час не повинно бути централізму і поділу на державні і недержавні народи, а всі народи мають бути державними...

Сама громадянська воля в державі ще не забезпечує народів від національного гніту. Таке забезпечення можливе тільки при автономному ладі.

Новий лад в Росії уже оповіщено республіканським. Установчі Збори безсумнівно підтвердять це. Вони назад не підуть, а можуть піти тільки далі вперед. Уже й тепер ми зібралися в Києві — столиці фактично автономної України.

Уряд іде назустріч тій праці, що веде не тільки до автономії, а й до федерації. Та до чистих форм федеративності в Росії ми ще не скоро дійдемо. В першу пору автономія країв і народів Росії буде виявлятися в різних формах: від крайового і земського самоуправління до широкої національно-територіальної автономії. Для цього прийдеться багато працювати. Народи і краї Росії уже до цієї праці узялися. Уряд зі свого боку утворив особливу раду в справі крайової реформи... Тільки спільною працею утвориться в Росії демократичну федеративну республіку.

Генеральний секретар національних справ О. Шульгин на початку промови зазначив, що генеральний секретарят національних справ буде в своїй праці керуватися вказівками і постановами цього з'їзду.

Згадавши про той страшний національний гніт, який панував над українським народом до революції, і оглянувши коротенько події останнього часу, часу національного відродження України після революції, О. Шульгин підкреслив той момент, коли українська і неукраїнська демократія на Україні прийшли до порозуміння, і висловив певність, що це порозуміння буде тривале. На цьому з'їзді повинно утворитися ширше порозуміння і об'єднання всіх демократій Росії для спільної праці на добро кожного народу — всієї держави.

Київський міський голова Е. Рябцов, зазначивши, що ніде в Росії автономістичний рух не виявився в такій бурхливій формі, як на Україні, вітає членів з'їзду, як представників народів, котрі теж прагнуть автономії та федерації, і висловлює сподіванку, що скоро Росія буде зватися демократично-федеративною республікою.

Представник польської демократичної партії Кнопль, заявивши, що поляки, прагнучи самостійної польської держави, у з'їзді федералістів участі не візьмуть, щиро вітає з'їзд і бажає йому успішної праці.

Промовець також зазначив, що самостійна польська

мусулманів — Юсуф Мусуфул, Бен-Ізіров та Ожен-Башли.

Надзвичайно гарну, повну вогню і експресії промову виголосив член президії з'їзду — грузин Барташвілі, якого всі присутні майже за кожною фразою перепанькали оплесками. Деякі місця цієї промови викликали ширий ентузіазм.

Вольдемар, представник литвинів, розповів про організацію литовського народу і його прагнення. Литвини бажують утворення незалежної литовської держави, але розв'язати цю справу не так легко, бо питання про литовську державу є питанням міжнародним. У той час, як польську державу визнали обидві коаліції, на визнання литовської держави не спромоглися до цієї пори ні одна з воюючих сторін.

Дня 20 вересня виступає спочатку представник естонців, а потім представник кримських татар Ідрісов, котрий, згадавши про те, як росіяни відмовляють недержавним народам в праві на самоврядування через те, що вони, мовляв, ще некультурні, каже, що коли пристати на такий погляд, то може на всьому світі знайдеться 2—3 народи, котрі мають право жити незалежним державним життям. Кожний малокультурний народ може скоро стати висококультурним, коли він житиме вільно і незалежно. Не треба забувати хоч би такого факту, що малокультурна Болгарія, ставши самостійною державою, досягла високого рівня культури. А Україна, коли приставала до спілки з Московщиною, була без порівняння культурніша за неї.

Еміне Ханім Шабарова, привітавши з'їзд від імені татарських жінок, коротенько розповіла про жіночий рух серед кримських татар.

Ісакова вітає з'їзд від імені Кримсько-Татарської Учительської Спілки. Вона каже, що досить уже народам покладатися на те, що хтось їх доведе до пуття. Ті провидці досить добре показали, що вони ні до чого не здатні. Треба народам самим шукати собі дороги. Ті народи, котрі вважали себе культурними, і казали іншим народам іти, куди вони скажуть, привели всіх до всесвітньої бійки. Недержавні народи багато вже голів покладали — то за визволення Сербії, то ще за якісь ідеали, а що ж вони за це мають? Їм тільки показують кулак. Татари довго вірили, що вони справді некультурний нарід, і придивлялися до інших народів, — де між ними найкультурніший. Але поведінка цих „культурних“ народів ясно показала, що вони нічим не кращі від татар. Вони ведуть на фронті мільйони людей і вигублюють їх там не знати за що. Треба надалі життя народів упорядкувати так, щоб усі жили вільно і щоб один не душив іншого.

Карасьов, представник донських козаків: Донське козацтво на своєму з'їзді сказало, що воно буде боронити єдину неділиму Росію. Але це було тоді, коли Петроград залишався до козаків. Тепер, коли ми бачимо, що гнилий Петербург нічого не дає, а стара Москва оглухла, то і ми їм можемо сказати „до побачення“. Україну обкидали болотом, але болотом кидається той, хто сам зіплений з болота. На донців теж ллють помії, кажуть, що ми бунтівники. Так, ми бунтівники, але бунтівники проти тих, хто йде проти волі народів. Ми чуємо майже те саме, про що тут учора говорив Петлюра. Ми за націоналізацію війська, бо самі бачимо, що й нас, козаків, розкидають, розпорошують, посилають на поліційну службу, нацьковують на солдатів. Ми цього не хочемо і не раз уже заявляли протести. Коли тепер зібрані тут на-

роди скажуть, що в Росії повинна бути федерація, то ми безумовно будемо боронити федерацію. Даремні всі заходи російського уряду посварити нас зі всіма народами, — ми завше будемо... з народами боротися за волю.

Вітак дається слово для привітання командувачезі Київської військової округи Оберучеву.

Як тільки Оберучев з'являється на катедрі, з хорів розлягається голосне сичання.

(Далі буде)

ВАСИЛЬ ДУБИНА

У СВЯТ-ВЕЧІР

Пам'яті Михайла Ситника

В кути упала матері сльоза,
Відклала ложку, руки заломила,
Аж ангела здригнулись білі крила
На образах.

В лямпаді догоря останній плин,
Навкруг ікон сіє позолота,
А він так щиро усміхнувся із фота —
Йї єдиний, найдорожчий син.

Здається, вийде він з дубових рамок,
Тут, за столом життя обміє сіль...
На мерзлих шибах вже сіріє ранок,
А в серці біл, такий нестерпний біл!

Минула ніч у дикій завірюсі,
Розтанула, мов свічка лова.
І хилить втома голову матусі,
Печаллю-смутом серце повива.

Христос Родився! А вона не чує,
Під хатою дзвенять колядники.
Старі листи перегляда й сумує
Впізнавши почерк рідної руки.

СОЛОВЕЙКО

Зустрів рудого хлопця-продавця,
(Був місяць серпень. Так, це сталося влітку),
І за які ж гріхи тебе, співця,
Цей хлопець посадив у клітку?

А в нього сльози капали з очей
Коли впізнав він земляка в напасті,
І плакав я, і тьохкав соловей
Із радости, із болю і від щастя.

Ось бач, який зачуханий, брудний,
Сидиш у клітці, у чужому краю.
Такий, як я, точнісінько такий,
Без пісні вік свій марно доживаєш!

Ще день, ще два... Нехай потію я,
Огидна праця хай життя затьмарить,
Однак, я вільну долю солов'я
У хлопця відкуплю за ті долари.

Куплю тебе і випущу... Лети
У рідний край, до батьківської хати,
І буду я радіти, що хоч ти
На волі зможеш весело співати!

Азіз НЕСІН

ЯКБИ НЕ МОЯ ШЛЯХЕТНІСТЬ...

— Бидло!..

Я ніяк не міг уторопати, чого ця жінка так поливає мене. Хотів був запитати: „Що я вам заподіяв?“ — але стримався.

— Глянь, ще й дивиться. Ох, аби не моя шляхетність, я б тобі так і відповіла!..

В автобусі голці нід євпасти, і всі, певна річ, дивляться на нас. Я заповзявся мовчати. А вона сипле:

— Гидота! Захлюпанець! Невіглас! Аби це мені твоє виховання, то я б тобі одказала!..

Я вже був аж поткнувся сказати: „Пані, дуже прошу, майтеся витриманіше!“ — але знову промовчав.

— Тьху на тебе! О, аби це дозволила моя шляхетність, то я вже знаю, як відповіла б тобі!

Загули й пасажери:

— І справді сором!.. Що дозволяють собі, це ж таки жінка!

— А що він?

— А, либонь, притиснувся...

— А може на ногу наступив?

— Може, може... Звідкіля ви знаєте, що руками не хапався?

Якби автобус зупинився, я б висів, бо вона вже аж зайшлася, де там її вгамувати!..

— Соромітник!.. Либонь, і не знає, що воно за таке та совість. Якби не моя шляхетність...

От нещастя! І аби ж хоч пальцем торкнувся... А то хай я осліпну, що ні! А якби й так, то в автобусі ж такий натовп, що куди там не зачепитися.

— Зашльондраний!.. Подякуй, що на шляхетну жінку наскочив. А то...

По мені вже котиться, як горох завбільшки, піт.

— Отакі негідники тільки й дивляться, аби в повний автобус улізти. У-у, я б тобі!.. Аби це не моя шляхетність...

Але здається, я вже не витримаю. Камінь — і той розколовся б.

— Ото добре, що ти на шляхетну жінку натрапив. А то б я тобі роздерла того рота, як халяву.

А в автобусі за мене ніхто й слова не замовить, усі тільки гудуть:

— Певно, в'язнув до неї...

— Вона має рацію...

— Бо хіба так можна?

А жінка й не думає втихомирюватися, кричить як на пупа:

— Мерзотник!.. Як тобі вже так припекло, то я ось дам адресу, побіжи!.. Аби це не моя шляхетність...

Але ж це вже занадто. Я наледве продерся крізь товписько і схопив жінку за руку:

— Пані, що ви кажете? Що я вам зробив?

Жінка аж залилася:

— Панове!.. Ви гляньте на цього гирявого! Оця миршава ніщота ще себе за чоловіка має! Та хіба ти чоловік? Ще й обзивається, коростяка смердюча! Аби ж хоч йому говорилося!.. Он там стоїть високий гарний хлопець, так я йому, а не тобі!..

Автобус зупинився на Таксімі, і я, мов ошпарений, вискочив надвір. Але жінка не вмокла:

— Шкарбан старий, ще й обзивається!.. Аби це не моя шляхетність, то я б тебе...

Отак воно. Як почнеш старіти, жінки — й ті тебе за людину не мають...

З турецької переклав Грицько Халимоненко

Ц И Т Ь !

Народився він 1915 року. В хаті куди там було заплакати, мати так і накинеться:

— Ану цить мені!

А тільки-но засміється або закричить, батько гримає:

— Ану цить!

А надто ж як прийде хто в гості:

— Цить, хоч би людей посоромився!

Та навіть коли ніхто й не приходив, одначе покрикували:

— Ось цить, усядся хоч на трохи!

Так було, доки йому сповнилося сім років. А тоді до школи пішов. У клясі ледь роззявить рота, як учитель гукає:

— Ти там цить! — А як викличе до таблиці, то попереджає: — Зайвого не мели, що спитали, на те й відповідай.

Середня школа. Аби тільки поткнувся що сказати, як учителі:

— Ану цить, розмовляйся!

Директор навчив його однієї приказки: „Слово — срібло, а мовчанка — золото“. Вчитель рідної мови теж завше повчав:

— Бачиш же, що в людини вух двоє, а рот один, отож двічі послухай, а раз скажи.

— Цить!..
 — Замовкни!..
 — Багато не балакай!..
 І так п'ятнадцять років.
 Потім ліцей. Там йому дали чудову пораду:
 „Найкраще — мовчати“..
 — Багато не балакай!..
 — Цить!..
 — Помовч!..
 Так тривало, доки йому сповнилося дев'ятнадцять. Тоді він вступив до університету. Дома його навчали:
 — Із старшими не просторікуй!
 Мати щоразу нагадувала:
 — Старшому — мовити, меншому — вмовкнути.
 А один професор якось зауважив:
 — Ти притримуй краще язика...
 А відтак йому вже двадцять три роки, і його беруть до війська.
 Єфрейтор кричить:
 — Цить!
 Сержант собі:
 — Ц-с-с-с... Ч-ш-ш-ш...
 Якось викликали до поліції, і поліцай попередив:
 — Менше балакай!
 Увійшов до комісара — і той теж нагадав:
 — Прикуси язика!

Став працювати. Колеги прикладали до рота пучку й шепотіли:

— Цить, Бога ради!
 — Ц-с-с-с...
 Начальники попереджали:
 Твоє не мелеться, то не підставляй!..
 — Тебе хто питає?..
 — Тебе просять?
 — Ти цить!..
 Одружився. Жінка:
 — Ось не вмішуйся!..
 Повиростали діти — і теж тієї самої:
 — Тату, ви туди не лізьте!.. Яке вам діло?..

Оцей „він“ — то і ви, і я, і всі ми. Кажуть, колись давно жінки своїм чоловікам, щоб менше балакали, у їжу кидали осячі язики. Так ось вважайте, що й ми наїлися того варива. А подивімося, чи в наших ротах є язики? Ми їх поковтали. Роти є, а язиків немає.

Так отой чоловік, що трохи схожий і на вас, і на мене, і на всіх нас, хоче свободи слова. Тільки ж щойно він навинеться говорити, як звідусіль:

— Цить!..

Мені й хочеться йому сказати: „Говори... Говори!.. Говори ж!.. Але не базікай!..“

Але як же він говоритиме? Язика ж немає...

З турецької переклав Грицько Халимоненко

З ПІДРАДЯНСЬКОГО ГУМОРУ:

ВІДПОВІДАЄ РАДІО ЄРЕВАН

— Чи можна в СРСР вижити з самої заробітної платні?

— Не знаємо. Ми не пробували.

* * *

— Чим капіталістична рекляма відрізняється від комуністичної пропаганди?

— Нічим: від обох нікуди тікати.

* * *

— Чи читають у Радянському Союзі твори Солженіцина?

— Читають, але тільки ті громадяни, які добре володіють англійською або німецькою мовою.

* * *

— Як люди дізнаються, що в СРСР уже збудовано комунізм?

— Просто: з газетних та радіоповідомлень.

* * *

— Чи це правда, що берлінську стіну збудовано на те, щоб відмежувати Захід від Сходу?

— Неправда. Стіну збудовано на те, щоб відмежувати Схід від Заходу.

* * *

— Чому говорять, що мадяри люблять росіян, а ненавидять американців?

— Бо росіяни допомогли мадярам звільнитись від одного тоталітарного режиму, а американці не допомогли їм звільнитись від другого.

* * *

— Чи це правда, що кожний радянський вояк мріє про те, щоб стати маршалом?

— Радянські вояки не такі дурні: вони знають, що їхні маршали пропадають безвісти навіть під час миру.

* * *

— Чи це правда, що в СРСР цензурують приватні листи?

— Нічого схожого! Просто листи з антирадянським змістом не віднаходять своїх адресатів.

* * *

— Що таке совість?

— Це така річ, якої — на думку підлеглих — не має начальство, а на думку начальства — не мають підлегли.

— Перед смертю маршала Ворошилова один молодий офіцер радянської армії назвав його „старим дурнем“. Того офіцера розстріляно. Чи він справді вчинив аж такий злочин, вживши фразу „старий дурень“?

— Так, він виявив військову й державну таємницю.

* * *

— Чи можна за соціалізму плянувати народжуваність дітей?

— Не можна: в цій ділянці всі засоби виробництва лишаються в приватних руках.

* * *

— Чи можна газетою обгорнути слона?

— Можна, якщо в газеті надруковано промову Брежнєва.

* * *

— Що таке „обмін поглядами“?

— Це коли входиш до начальника зі своїм поглядом, а виходиш з його поглядом.

— Яка різниця між пресою і радіом?

— У газету можна завинуту оселедця, а в радіохвилі не можна.

* * *

— Які зміни сталися в радянському правосудді після смерті Сталіна?

— Категорично заборонено розстрілювати до оголошення судового вироку. Зате дозволено ще до слідства садовити до божевільень.

* * *

— Як найпростіше вияснити людині словесний комунізм?

— З допомогою кулака.

* * *

— Ленін говорив, що в час боротьби комунізму з капіталізмом головна проблема є „хто кого“. Яка буде головна проблема, як виграє комунізм?

— Кого куди?!

Подала А. М.

ХРОНІКА З УКРАЇНИ І УКРАЇНІКИ

ВШАНОВУЮТЬ ВЕЛИКОГО ВЧЕНОГО

Життю, науковій та літературній діяльності А. Єв. Кримського був присвячений вечір, що відбувся 18 січня в Республіканському будинку літераторів. Вступним словом його розпочав Віталій Коротич.

Питанням літературної майстерності А. Є. Кримського, ролі його в історії української літератури присвятив свою доповідь доктор філологічних наук П. Й. Колесник.

Сходознавець Юрій Кочубей зупинився на орієнталістичній спадщині українського академіка. Серед великої кількості його праць з цієї галузі сучасних учених найбільше цікавлять останні монографії: „Нізамі та його сучасники“, „Історія нової арабської літератури“, „Про Легомена до історії вишикнення хазар“.

Із спогадами про останні роки життя вченого виступили професор А. О. Іщук та науковий консультант Головної редакції УРЕ М. П. Базилівський.

Доктор філологічних наук О. Є. Засенко розповів про роботу, яку проведено до ювілею вченого. Наукова сесія АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження А. Є. Кримського, видання його творів у п'яти томах, виступи вчених та письменників у пресі, на радіо — в цих заходах виявлено шану академіка Кримського.

На закінчення вечора присутні переглянули фільм про країни, в яких перебував свого часу А. Є. Кримський.

СПУ ПРИВІТАЛА ІЛЮ СТЕБУНА

Нещодавно сповнилось 60 років життя колись дуже модному літераторові І. І. Стебуні. З нагоди цього ювілею правління Спілки письменників України надіслало йому таке привітання:

„Дорогий Ілля Ісаковичу!

Сердечно вітаємо Вас, відомого українського критика, літературознавця й педагога, з шістдесятиріччям від дня

народження. Понад сорок років плідно працюєте Ви в нашій літературі. Ви сказали своє вагове слово про класиків дореволюційного українського письменства, про видатних поетів радянської доби, про горьківські традиції в літературі соціалістичного реалізму. Свідченням дальшого зростання Вашого таланту є нова Ваша книга „Джерела художньої істини“. Бажаємо нових книг, довгих літ життя, здоров'я.“

Друкуючи в себе це привітання, „Літературна Україна“ від себе лаконічно додає: „Літературна Україна“ також сердечно вітає ювіляра“.

Як відомо, після 1949 року Стебун працював спершу в Запорізькому, а потім у Житомирському педінституті. Невідомо відколи, але тепер він — викладач Донецького університету, доктор філологічних наук, — як повідомляє „Літературна Україна“.

З НАГОДИ 80-РІЧЧЯ ПАВЛА ТИЧИНИ

Випуск „Літературної України“ за 26 січня ц. р. присвячено П. Г. Тичині — з нагоди 80-річчя від дня його народження. Так виглядає, що Тичина удостоївся більшої шани по смерті, ніж мав за життя. Чи не найбільше важить тут те, що й Микола Бажан виступив з віршем у тому ж числі „Літературної України“ — „Кларнет Тичини“, де є й такий рядок: „І як мене світлом промкнули, мій вчителю, ваші кларнети!“

Про Тичину написали статті — кращі, ніж колись писались: Роман Лубківський — „Над відкритим серцем поета“, Ірина Коцюбинська — „П. Тичина і М. Коцюбинський“, Василь Костенко — „У пам'яті народній“, Олександр Тесля — „Крилате слово“, Степан Крижанівський — „Уроки поета“; короткі рефлексії: болгарський поет Петер Аліп'єв — „Під зорями балканськими“, Г. Довганюк — „Маю землю не чужу“; вірші Тичині присвятили Мухіддін Фархат — „Павлові Тичині“, Віктор Кочевський — „Весноголосій“, Олекса Ющенко — „Барви слова“.

ВИДАЮТЬ НАЛЕЖНЕ М. ЛЕОНТОВИЧЕВІ

Чимало уваги приділено на Україні Миколі Д. Леонтовичеві — з нагоди 50-річчя від дня трагічної смерті великого композитора. Крім не цілком удалої книги якогось Дяченка про М. Леонтовича, зроблені і дещо дуже цінне: видано в 1970 р. твори Леонтовича з доброю передмовою Миколи Гордійчука, написано багато розвідок і спогадів у газетах і журналах. А в „Літературній Україні“ за 24 січня ц. р. І. Сонгайло написав теплий спогад — „Непідвладний забуттю“, в якому є таке місце:

„Леонтович був скупий на слова і почуття, коли йшлося про нього самого. Свої якості мистця і людини: він не любив виставляти на видноту. Про багато з них довідуємось уже з інших джерел. Так, розповідають, що не раз, створюючи нові пісні і розучуючи їх з хором, він казав співакам, що йому „вдалось дістати“ дещо нове з нот, і замовчував своє авторство навіть тоді, коли ці твори мали великий успіх. Він рішуче заперечував, коли хтонебудь говорив про багатство його таланту“.

УРОЧИСТИЙ ВЕЧІР, ПРИСВЯЧЕНИЙ ЛЕСІ УКРАЇНЦІ

25 лютого ц. р. в приміщенні столичного Державного академічного театру опери та балету ім. Т. Шевченка відбувся урочистий вечір, присвячений 100-річчю від дня народження гідної спадкоємиці Т. Шевченка і вірної соратниці І. Франка — великої поетеси Лесі Українки.

У святкуванні взяли участь громадяни столиці України з усіх верств народу: культурні діячі, письменники, студентська молодь, військовики та ін.

На сцені був портрет Л. Українки з золотим написом дат: 1871—1971.

Вечір відкрив вступною промовою голова правління Спілки письменників України, голова республіканського ювілейного комітету, лауреат Ленінської премії та Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка Олесь Гончар.

Гончар говорив, що під кожним променем думки живе в душі нашого народу Леся Українка з її ніжним і чистим образом; про простенькі мелодії її поетичного сходження поетеси до світових мистецьких вершин; про психологічно-філософські поеми та геніальні драматичні твори („Лісова пісня“, „Камінний господар“, „У лузі“, „В катакомбах“, „Оргія“, „Блакитна троянда“) — твори, з яких навіть один увінчав би ім'я поетеси в літературі; про чарівну красу інтимної лірики; художню прозу; блискучі статті на літературні теми; про багатющу елістлярну спадщину палкої патріотки, поборниці єднання народів.

Він зупинився на її творчому житті — від першого поліського ранку її життя до її останнього дня життя, хоч і відійшла вона сорокадворічною, незламна духом, її образ живе й житиме для нас — гідний і прекрасний у своїй людяності і великим творчим горінням; твори якої органічно входять у наше життя і стають живлющим джерелом духовної насади для нових поколінь — вічних і нервируючих, гідних подиву і гідних захоплення творів.

Після О. Гончара з словом виступив голова Всесоюзного ювілейного комітету М. Тихонов.

М. Тихонов назвав велику українську поетесу і громадську діячку не тільки славою і гордістю рідного народу, але й усього світу, бо вона віддала своє творче життя любові до людини і боротьбі за її свободу і незалежність.

На вечорі з промовами виступали один за одним представники від інших республік СРСР: Грузинської, Білоруської, Вірменської та ін., а також від Болгарії, Східної Німеччини, представник генерального директора ЮНЕСКО В. Тюрин і... Юрій Косач із США.

Після цього відбувся концерт у виконанні провідних артистів і мистецьких колективів республіки: чоловічі хорової капелі Музично-хорового товариства України, артистів Державного заслуженого українського народного хору ім. Г. Верьовки („Колисковою“ — А. Авдієвського); артисти УРСР Д. Петруненко („Ой, лугом іду, голосок веду“) та П. Гайдамаки („Горить моє серце“); артиста Л. Гнатюка („Не співайте мені“ і „Коли сниться мені“); А. Солов'яненко („Там, де явір круто в'ється“, „Ти не моя“); Державний заслужений ансамбль танцю виконав темпераментні картини; актори Київського академічного українського драматичного театру ім. І. Франка виконали сцену з вистави „Кассандра“, а артистка УРСР Ю. Ткаченко і заслужений артист УРСР Б. Ставицький та інші виконали сцену з вистави „Камінний господар“; Державний академічний театр опери та балету ім. Т. Шевченка виконав фрагмент з балету „Лісова пісня“, а Державна академічна заслужена хорова капеля УРСР „Думка“ виконала народні пісні.

УКРАЇНСЬКИЙ КОНЦЕРТ У МАЯМІ

На сторінках української преси останнім часом усе частіше з'являються замітки про життя українців у Маямі, Флоріда. Пояснюється це тим, що в цьому кутку флоридського побережжя дедалі збільшується українська громада. Вже тепер Українсько-Американський Клуб нараховує тут 200 членів.

Традиційними осередками діяльності є наші церкви: українська православна й українська католицька, як також і громадські організації.

Кожного року під час Різдвяних свят приїздить сюди поважна кількість українців. Власне в цей час і постає перед українцями маямської громади серйозне завдання — подбати про культурні розваги й зустрічі місцевих з приїжджими.

Перший раз цього року Український Центральний Комітет був ініціатором величавого концерту (27 грудня 1970 р.), з виступом оперної зірки Галини Андреадіс. Концерт пройшов надзвичайно успішно, бо навіть вимогливі критики не поскупились на похвали на адресу нашої відомої співачки „Діви опери“ („Diva D'opera“, як її назвали свого часу італійські музичні критики. Зрештою, тут нема нічого дивного, бо Галина Андреадіс добре відома музичному світові. Її професійні виступи в Арентині (Колон опера в Буенос-Айресі), де вона була солісткою; у „Карнегі Голл“, Нью-Йорк, та в Римі. Скрізь, де вона виступала, критика з захопленням відзначала її обдарованість та неабиякі якості її голосу:

„Концерт панни Андреадіс виявив її досконало вираховану вокальну вправність і широкий інтерпретаційний діапазон, що у поєднанні з незвичайно красивим її голосом уможливило їй виказувати незвичайно різноманітну програму“.

La Preusa, Buenos-Aires, 15. 9. 1960

„Голос панни Андреадіс мав велику силу, характерично широку вібрацію, високий діапазон... панна Андреадіс співала з професійною вправністю і апломбом“...

New York Times, 23. 12. 1963

„Це голос, що народжується раз на сто років“.

Our Word, 20. 12. 1964

„Це із співачок співачка, бож має витончені много-гранні музичні здібності (діапазон — три октави). Панна Андреадіс є молода красуня, а все це разом робить її артисткою виняткового калібру“.

The Scrantonian, 8. 11. 1970

У Маямі Галина Андреадіс виступала у вечірніх вишитих сукнях, подарованих їй Союзом Українок в Омага, Небраска, що, самозрозуміло, додавало українського чару до мистецької програми. Треба також згадати, що публіка на концерті була добірна. На залі були викладачі університетів та поважна кількість студентів з флорид-

ських та північних міст Америки. Було також значне число наших лікарів із США й Канади.

З визначних гостей були присутні на концерті сенатор П. Юзик з родиною, Йосип Лисогір з родиною, д-р Богдан Сацюк, як також відомий американський журналіст пан М. Реес.

Концерт пройшов дуже успішно, публіка домогалась наддатків і оплескам не було кінця. Галина Андреадіс і цього разу, крім високих музично-вокальних здібностей, виявила ще й риси своєї козацько-запорізької вдачі, додаючи цим самим маямській українській громаді оптимістичного настрою і заохоти до культурної праці.

Тетяна ЗАПОРОЖЕЦЬ

З ЖИТТЯ ПАРТІЙ І ОРГАНІЗАЦІЙ

Редактор „Нотатника” пише

У нью-йоркському українському бюлетені „Нотатник” (редактор Леонід Лиман) за лютий ц. р., у рубриці „З життя партій і організацій” читаємо таке:

„Роздвоєння деяких наших еміграційних політичних партій досягло останніми місяцями кульмінації. Окремі частини-фракції тих самих партій паралельно влаштовують з'їзди, публікують різні висноски, відозви, постанови; взаємно одна одну виключають з партії. Треба прямо сказати, що цей двоподіл штучний, фальшивий і шкідливий.

Що все це означає і чому так сталося? Розбиття сталося на ґрунті ставлення до сучасної України. В партіях і поза партіями знайшлися люди, які на кожному кроці показують свою непримиренність до будь-яких спроб ближче приступити до України, висловлюючись американою, формулою прокладати до неї мости. Ці непримиренні називають радянофілами тих, хто крок за кроком досліджує політичні, економічні, культурні процеси в Українській РСР. Тих, хто з України приїжджає на Захід, непримиренні зустрічають з загостреною підозрою, називають їх енкаведистами-диверсантами, яких нібито Москва висилає сюди спеціально, щоб вони обеззброювали і розкладали українську політичну еміграцію.

Революціонери, які бояться тещі. Було б добре, коли б наші непримиренні політики були відважними всюди, непримиренними до всіх, хто нам шкодить. Але ті, що з одного боку виступають проти А. Білинського, Т. Лапичака, М. Добрянського, В. І. Гришка, а з другого боку проти В. Коротича, І. Драча, Д. Павличка і ніколи не виступають проти тих, хто тут у „вільному світі” ігнорує нас або спихає нас з політичної арени. Ці всі наші непримиренні і рево-

люціонери насправді боягузи, пристосованці, лакеї. Вони виступають проти розмов з письменниками, ученими з України тому, що „хтось” слідкуватиме і запише це в їхню особисту справу. Вони проти розмов ще й тому, що не мають про що серйозно говорити, будучи інтелектуально обмеженими.

В таборі непримиренних опинилися найрізноманітніші люди, які раніше не мали нічого спільного, а тепер те спільне знайшлося. Всі вони розглядають українські громади поза Україною як свої володіння. З цих володінь вони мають користь і почуваються тут як вареники в маслі. Коли хто приїжджає з України і здобуває тут авторитет, то непримиренні розглядають це як загрозу їхнім життєвим інтересам. Всі бачили й добре знають, що на виступах В. Коротича, І. Драча було багато слухачів, а на виступи еміграційних політиків приходять лише невеличкі групи їхніх послідовників. Почуття заздрости, внутрішнє усвідомлення власної відсталості примушує деяких людей маскуватися, удавати з себе безкомпромісних борців і патріотів. Крім обмеженого галасу, вони не роблять ніякого вкладу в боротьбу за українську самостійність, не йдуть в ногу з життям, не висувують ніяких нових ідей. Ці люди бояться України, вона для них надто велика, складна і вимоглива.

Свій свого, щоб чужий і духу боявся. Біда в тому, що коли наші політичні партії починають хоч щось робити, то вся енергія скеровується на внутрішню, взаємну боротьбу. При певних умовах це може викликати громадянську війну. Якщо непримиренні обвинувачують своїх противників в радянофільстві, у відступі від української самостійности, то непримиренних лег-

Д-р Юліян Мовчан пише:

„Ця зустріч, повторюю, відбулася в січні 1940 року. А тим часом з преси відомо, що Сосюру нагороджено орденом Леніна 1948 року — у зв'язку з 50-літтям з дня його народження. Якщо Ковшун не вірить мені, нехай загляне до газети „Радянська Україна“ ч. 10 за 1948 рік. Саме тому його описи церемонії вручення того ордену „всесоюзним старостою“ Михайлом Івановичем Калініним цілком фантазовані“...

На це мудре поучення доктора Мовчана несамохіть напрошується приповідка: Чув дзвін...

Після Розстріляного Відродження з решти письменників і мистців, приручених чи застраханих, масово нагороджували орденами. Особливо рясно почали сипатися ордени після так званої першої декади українського мистецтва й літератури в Москві 1936 року. Десь у 1937-38 році в радянській пресі подано чималий список нагороджених письменників і мистців. Імени Сосюри в цьому спискові не було. Це викликало здивування і притишене обурення серед багатьох. Сосюрина популярність була чи не найбільша серед поетів України. Це зрозумів і сам поет, коли писав:

І сліз моїх мук
дівчата під подушку кладуть.

Через деякий час у пресі знову появилася список нагород, серед якого вже було ім'я Володимира Сосюри. Як тоді Сосюра мені оповідав, як і перепоїв у своїх спогадах „Незабутня зустріч“. Але доктор Мовчан любить точність і вірить тільки джерелам. Отже, йдучи за цією доброю наукою, старою як світ, відсилаю й пана доктора до певних джерел. Загляньте, докторе:

„Історія української літератури, том другий — радянська література, — Видавництво Академії Наук Української РСР, Київ, 1957 р.“

На сторінці 531 написано:

„За творчу роботу Сосюра нагороджений орденами Леніна, Червоного прапора, „Знак пошани“ та медалями, удостоєний Сталінської премії першого ступеня“.

Отже, крім медалів, Сосюра був нагороджений чотирма орденами. А за кілька сторінок перед цим написано, за що Сосюра дістав останню нагороду: „Збірка — **Щоб сади шуміли** — удостоєна в 1948 р. Сталінської премії“... Оце і є той орден, що припадає у 50-річчя поета, про який, мабуть, тільки й знав доктор Мовчан, і вирвався на світ, як Пилип з Конопель. А щоб доктор Юліян Мовчан таки увірував у те,

як він неfortunно зламав ланцету об свою власну необізнаність, то нехай загляне ще між сторінками 508 і 509. Там він побачить портрет поета, зроблений десь перед 1940 роком, з єдиним, мабуть, на той час орденом Леніна.

Дошукуватися правди — це святий обов'язок кожного, хто бере перо в руки. Але — ні сіло, ні впало, — приписувати „фантазування“ (брехню), як це робить доктор Мовчан, нікому не робить чести. Це тільки викликає хаос і недовір'я як до авторів, так і до журналу. Тому ці коротенькі „Поправки на поправки“ варто б закінчити мудрою народньою приповідкою: Сім раз відмір, а раз відріж.

М. КОВШУН

Теодор КУРПІТА

ВІЛЬНО

Хоч правди говорить не вільно,
Та власну правду всім скажу:
Люблю, як Львів, чудове Вільно
І ним, як Львовом, дорожу.

Це — друга вірного столиця
І свідок чужоземних грат,
Ясна Прибалтики зірниця
І Києва трагічний брат.

Із ним ми йшли за честь і славу,
Зливаючись в один метал,
І воду черпали криваву
Шоломами з гірких каял...

Колись Тарас у синім травні,
Чоло поклавши на рукав,
„У Вільні — городі преславнім“ —
Над смутком величі ридав...

Його душа палка й кремінна
Кричала, зболена до тла,
Де ділась слава Гедіміна
І чом Москва в Литву прийшла.

І я поет із крові Лева,
З-над Нарви український курп,
Голошу голосом сталевим:
Тиснім гранату в п'ястуку!

Зриваймося спільно з пут московських,
Хай спільний нас єднає гнів,
Щоб Вільно було все литовським
А українським місто Львів.

О, городе, де Гостра Брама
У вірі серце догори!
Юзефа виплюй і Адама,
Та рідних велетнів твори!

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

Клос Роман — відомий у Західній Україні і на еміграції кооперативний і пластовий діяч — помер 17 січня 1971 р. в Порейн, Огайо, на 68-му році життя.

Михальченко Микола — директор Радіо-телеграфного агентства України (РАТАУ), яке останніми роками втратило й рештки своєї автономії — помер 17 січня 1971 р. в Києві, на 51-му році життя.

Басюк Володимир Йосипович — відомий культурний і громадський діяч у Філадельфії — помер 18 січня 1971 року, на 67-му році життя.

Маер-Михальський Денис — видатний український громадсько-політичний діяч у Румунії, кол. посол до румунського парламенту від Української національної партії — помер у Букарешті 5 листопада 1970 р., на 80-му році життя.

Мандзенко Йосип — ген.-хор. Армії УНР, письменник і громадський діяч — помер 12 грудня 1970 року в Денвер, США, на 81-му році життя.

Моргун Борис — капітан-директор української китобійної флотилії — трагічно загинув під час виконання службових обов'язків в океані 9 грудня 1970 р., на 47-му році життя.

Яцентий Іван — голова Українського Євангельського Об'єднання в Північній Америці, видатний український церковний і громадський діяч — помер 9 грудня 1970 р., в Ошаві, Канада, на 75-му році життя.

Ткаченко Валентина Данилівна — популярна українська поетеса, авторка збірок поезій „Зелена сторона“ (1940), „Просторами України“ (1943), „Дівоча лірика“ (1946), „Весняні вітри“ (1950), „Майбутнє кличе“ (1952), „Побачення“ (1955), „Лірика“ (1956), „Осінь тільки починається“ (1958), „Завжди люблю“ (1959), „Скоро буде весна“, „Сад мого літа“, „Зелене передзим'я“ і ін. — померла 19 грудня 1970 р. в Україні, на 50-му році життя.

Макаренко Борис Петрович — mgr. права й політичних наук, видатний діяч українського студентського руху в Західній Європі — помер 16 грудня 1970 р. в Кліфтоні, Н. Дж., на 49-му році життя.

Скалицький Сергій Миколайович — видатний український вчений, професор вищих технічних шкіл — помер у Новому Ульмі, Німеччина, 15 листопада 1970 р., на 87-му році життя.

Попель Богдан — український культурний і громадський, і церковний діяч на еміграції — помер 1-го січня 1971 р. в Чикаго, на 68-му році життя.

Мурин Іван — кол. старшина УСС, активний член УРСР, організатор „Просвіти“ і „Каменярів“ у Західній Україні — помер під час Різдвяних Свят 1971 р. в Рочестері, Н.Й., на 77-му році життя.

Сіренко-Сірий Ігнат — кол. полковник Армії УНР, голова станиці Союзу українських ветеранів у Чикаго — помер 7 січня 1971 р.

Квасницья Данило — учасник визвольної боротьби, кол. директор українських шкіл на Львівщині і довголітній директор рідної школи ім. Т. Шевченка в Рочестері — помер 12 січня 1971 р. на 77-му році життя.

Масло Павло Арсенійович — уродженець Донеччини, довголітній член УРДП, діяльний у громадському житті — помер у Дюссельдорфі, Зах. Німеччина, 9 січня 1971 р. на 63-му році життя.

Цісик Володимир — скрипаль-віртуоз, директор Укра

їнської музичної школи в НьюЙорку — помер 7 лютого 1971 р. на 57-му році життя.

Зубенко Євдокія — довголітня діячка УНДС — померла 9 лютого 1971 р. в Нью-Йорку, проживши 72 роки.

Михальцевич Іван — один з найактивніших українських громадських діячів у Чикаго — помер 4 лютого 1964 р., проживши 64 роки.

Рибалка Костянтин Кононович — довголітній член УРДП, активний громадський діяч і патріот — помер 12 лютого 1971 р. в Нью-Йорку на 72 році життя.

Шкудор Василь — відомий громадський і кооперативний діяч — помер 14 лютого 1971 р. в Детройті на 56-му році життя.

Стечишин Юліан — один з найвидатніших і найзаслуженіших українських культурно-громадських діячів у Канаді — помер у Вінніпегу 27 лютого 1971 р. на 76 році життя.

Станімір Осип — останній командир III-го корпусу УГА, пізніше відомий кооперативний діяч — помер 13 лютого 1971 р. в Торонто на 81 році життя.

Вінценз Станіслав — відомий польський письменник, що присвятив свою творчість українській Гуцульщині — помер у Льозанні, Швейцарія, 28 січня 1971 р. на 83 році життя. Головні його твори — „На високій полонині“ і „Звада“.

БІЛІ ТИГРИ

У зоопарку Нью-Делі біла тигриця Раві, яку називають королевою білих тигрів, народила близнюків — теж білих. Тепер кількість білих тигрів у всьому світі досягла 37. Вони живуть лише в зоопарках.

ВЛАСНИЙ ВУЛКАН

Японському селянинові Масао Міматсу, який живе на острові Хоккайдо, належить невеликий діючий вулкан. Тепер Міматсу оголосив, що він хоче той вулкан продати — клопоту з ним багато, а прибутків ніяких.

СКІЛЬКИ КОШТУВАЛО ВІДКРИТТЯ АМЕРИКИ?

У старовинному еспанському монастирі Монсанавес знайдено документи XV століття, які свідчать про те, що королева Ізабелла і король Фердинанд асигнували на експедицію Колумба 36 тисяч песет (500 тисяч доларів). Із цієї суми сам Колумб одержав 1.600 песет, а капітани каравел — по 900. Зарплата матроса становила 12,5 песети на місяць.

ФАТАЛЬНЕ ЗВУКОСПОЛУЧЕННЯ

Засіб від безсоння під назвою „Фанодорм“, що його випускає одна голландська фірма, має широкий попит в усіх країнах Західної Європи, окрім Італії. Пояснюється це тим, що звукосполучення „Фанодорм“ осаціюється в італійців з „нон фа dormire“, що у перекладі означає „не дає спати“...

ДІЯМАНТИ В БОМБІ

Американський учений В. Ліббі твердить, що, вміщуючи графіт в атомну бомбу, можна одержати штучний діамант, оскільки під великим тиском графіт перетворюється на алмаз. Проте такі алмази надто дорого коштують. Крім того, дуже важко передбачити, куди вони впадуть після вибуху.

NOWI DNI
2209 Caniff Ave.
Detroit, Michigan 48212

Ukrainian Museum
3425 Broadview Rd.
Cleveland, Ohio

ЗАДЛЯ РІВНОВАГИ

Король однієї з маленьких африканських держав вирішив скоротити кількість солдатів своєї армії: з 800 він залишив 500. Натомість був збільшений королівський гарем. Кількість дружок у ньому з 200 сягнула 400...

ДОВІРЛИВИЙ СУСІДА

Якось у передмісті Оклахома-Сіті злодії винесли з коледжа усі меблі й завантажили їх в автофургон. Тієї самої ночі, коли вони виносили телевізор, на ганку сусіднього будинку з'явився чоловік і запитав, що вони роблять. „Забираємо телевізор для ремонту“, — відповіли злодії. Тоді сусіда ублагав їх узяти його телевізор і ще одного сусіда.

НЕСПОДІВАНІ НАСЛІДКИ

Аби звернути увагу курців на шкідливі наслідки куріння, в США випустили новий портсигар для сигарет. Коли його відкривають, лунає мелодія, не зовсім приємна для слуху, — похоронний марш. Ця новина має надзвичайний успіх. Кожен хоче дістати собі такий портсигар і, звичайно, сигарети до нього.

ШТУЧНА НАФТА

Звідки взялася нафта? Це питання цікавить геологів і нафтовиків багатьох країн.

Останнім часом з'явилася ще одна гіпотеза, автором якої є вчений В. І. Молчанов. Він дійшов висновку, що органічна речовина в гірських породах перетворилася на нафту під дією водню.

Для перевірки цього припущення в Інституті геології та геофізики Сибірського відділення АН СРСР провели експеримент, результати якого підтвердили гіпотезу В. Молчанова. Діючи воднем на органічну речовину в умовах близьких до породних, вчені одержали штучну нафту.

НЕ БУЛО Б ПЕНЦИЛІНИ...

Америка любить дивувати своїх гостей. Не зробили винятку й для Флемінга, який прибув сюди відразу після війни. Про приїзд славнозвісного шотландця широко повідомляли преса, реклами. Його наперебій запрошували

університети, коледжі, науково-дослідні заклади. І скільки намагалися єдинувати його чимось „суто американським“.

Про те, що Флемінг має намір відвідати лабораторію Ісфайцера, там знали зарані. І теж стали мізкувати: чим би вразити бузалога в бувальцях Флемінга? І вирішили — чистотою. Спішно були заново відполіровані столи, до блиску начищена апаратура, все сяяло ідеальною чистотою.

В оточенні співробітників Флемінг переходив із кімнати до кімнати — і ніде ні пилинки.

— Чи подобається вам у нашій лабораторії? — запитали американці, зарані сподіваючись на приймний комплімент.

— Коли б я працював у таких умовах, то ніколи б не винайшов пенциліни, — відповів Флемінг.

ОДИН — НЕ ВОІН

Бернард Шов шойно закінчив і віддав театрові свою „антиромантичну комедію“ „Людина і зброя“. І хоч п'єса була антивоєнна, перша ж вистава її викликала сенсацію. Глядачі завзято аплодували і вимагали на сцену автора. Коли Шов з'явився на підмостках, оплески переросли в овацію. І лише один глядач із передніх рядів спробував ігнорувати їх та вголос висловити своє невдоволення новим твором. Письменник, який був досвідченим оратором, миттю зреагував на ту репліку.

— Я цілком згоден з вами, мій друже, — звернувся він до невдоволеного глядача, — але що можемо зробити ми двоє супроти цілої залі, яка має протилежну думку?

ШЕДЕВРИ ДАВНЬОУКРАЇНСЬКОГО МАЛЯРСТВА

У Львівському державному музеї українського мистецтва не лише досліджуються, а й всіляко популяризуються здобутки втчизняного живопису. Нещодавно тут відкрилася виставка „Українське малярство XIV—XVIII ст.“ — результат понад десятирічного збирання й реставраційної праці музейних науковців.

Більшість експонованих ікон, фрагментів вівтарів, іконостасів створили невідомі художники і тільки про авторство Й. Кондзелевича та І. Рудковича можна говорити з певністю.

Виставку відвідало чимало львів'ян.

Видавництво УАПЦ в США „Православний Українець“ випустило

„ЮВІЛЕЙНИЙ КАЛЕНДАР УАПЦ НА 1971-ИЙ РІК БОЖИЙ“

присвячений 50-річчю Відродження Української Автокефальної Православної Церкви.

Ювілейно-ідеологічні матеріали авторства Архiep. Григорія, (†) протопресв. І. Губаржевського, прот. Ол. Биковця, П. Колісника, Ф. Бульбенка, Віри й Валентина Кохно; спогади й літературні твори та розвідки М. Ковшуна, Надії Сенік, Ю. Сластіона та ін.; багато-ілюстрований відділ „УАПЦ у вільному світі“, адресар духовництва й парафій.

Календар великого формату на доброму папері, 96 стор. Ціна з пересилкою лише \$3.00. Набувати в парафіях УАПЦ або у видавництві.

ORTHODOX UKRAINIAN

2710 West Iowa Street

Chicago, Illinois 60622 (USA)